

Globalizace, identita a evropská integrace – Evropa jako globální aktér

JAN KARLAS

Diskuze o budoucnosti Evropské unie (EU), kterou evropská politická elita před dvěma roky zahájila, je bezpochyby významná pro budoucí vývoj EU, ale její význam paradoxně vyniká také při pohledu na minulost evropského integračního procesu.¹ Tento pohled ukazuje, že v dosavadním vývoji evropské integrace by bylo možné rozlišit několik období, vyznačujících se různou intenzitou a zaměřením integrace. Proto je také možné uvažovat o tom, zda diskuze o budoucnosti EU nepředstavuje další takové důležité období, které přináší posun v agendě a prioritách EU, a je nutné se ptát, proč diskuze o budoucnosti EU vznikla a proč probíhá právě nyní.

Výzkum věnující se evropské integraci identifikoval několik možných příčin této diskuze. Mezi nejčastěji uváděnými příčinami bývá uváděno východní rozšíření EU nebo nedostatek demokracie a efektivnosti v rozhodování uvnitř Unie.² V této stati však upozorňuji na to, že již letmý pohled na obsah diskuze odhalí existenci dalšího zdroje, který nebývá v analýzách jejích příčin často uváděn. Tímto zdrojem je globalizace. Jako jeden příklad dokazující význam globalizace v diskuzi o budoucnosti Evropy je možné uvést *Deklaraci o budoucnosti Evropské unie*, přijatou Evropskou radou, která označuje globalizaci spolu s nutností demokratizace za dvě nejdůležitější výzvy, před nimiž EU stojí.³

Vztahu mezi globalizací a evropskou integrací věnovaly v posledních letech značnou pozornost především obory mezinárodní vztahy a mezinárodní politická ekonomie. Literatura zabývající se tímto vztahem ukázala, že proces regionální integrace není – jak by se mohlo zdát – v rozporu s globalizací, ale může být považován za odpověď na globalizaci nebo za její součást.⁴ Méně uspokojivou odpověď však tato literatura poskytuje na to, jak globalizace působí na identity a zájmy aktérů vytvářejících evropskou integraci a jak prostřednictvím těchto identit a zájmů ovlivňuje evropský integrační proces.⁵

Odpověď na tuto otázku je možné hledat v oboru teorie evropské integrace, neboť tento obor se primárně zabývá vztahem mezi různými zdroji integrace, identitami a zájmy aktérů a výsledky evropského integračního procesu. Ačkoli neexistuje konsenzus o tom, jak třídít různé přístupy vyskytující se v tomto oboru, poměrně vystižné pro jeho současný stav a zároveň užitečné pro účely této stati je dělení na přístupy spočívající na racionalistických předpokladech a na přístupy vycházející z konstruktivismu.⁶ V souvislosti s problematikou globalizace se zhruba od konce 80. let objevilo několik příspěvků, vycházejících z racionalismu a vysvětlujících vliv globalizace na evropskou integraci.⁷ Na vztah mezi globalizací a evropskou integrací je však možné nahlédnout také z konstruktivistické perspektivy, a to díky teoretickému pohledu, který vypracoval Ben Rosamond.⁸ Tato teorie a konstruktivistický výzkum v evropských studiích obecně byly nicméně kritizovány z racionalistických pozic pro údajnou neschopnost poskytnout lepší vysvětlení evropské integrace než vysvětlení vycházející z racionalismu.⁹

Mým cílem je proto pokusit se v této stati otestovat Rosamondovu teorii na případu diskuze o budoucnosti EU. Otázka, která leží ve středu pozornosti této stati, je: *Proč vznikla a probíhá diskuze o budoucnosti Evropy?* Mým cílem není ovšem analyzovat všechny její možné zdroje, ale zabývám se pouze globalizací jako jedním z těchto zdrojů a testuji

schopnost Rosamondovy teorie vysvětlit vztah mezi globalizací a touto diskuzí. Mou hypotézou vycházející z Rosamondovy teorie je, že *jedním ze zdrojů toho, proč evropská politická elita v současnosti diskutuje o budoucnosti EU a o reformě jejích institucí, je evropská identita této elity, vznikající v souvislosti s globalizací*. Jako empirický materiál pro testování této hypotézy analyzuji diskurz evropské politické elity, představovaný dokumenty Evropské komise a Evropské rady a projevy nejvyšších představitelů některých členských států Evropské unie.

Analýza, kterou předkládám v této stati, potvrzuje hypotézu, že globalizace vede ke vzniku evropské identity. Zároveň však přináší jeden podstatný poznatek, který doplňuje Rosamondovu analýzu v empirické rovině. Podstatou tohoto poznatku je, že nestačí zabývat se pouze tím, zda globalizace identitu vytváří, ale také tím, co je obsahem této identity nebo jaká je její konkrétní podoba. Zatímco Rosamond ve své analýze dochází k tomu, že globalizace vymezuje evropskou identitu na základě ideje evropského ekonomického prostoru, tato stať posouvá pohled na vztah mezi globalizací a evropskou identitou dále. Mým zjištěním je, že v souvislosti s globalizací vzniká *identita Evropy jako globálního aktéra*. Toto zjištění je dále možné formulovat v podobě poznatku, že globalizace nepřispívá pouze k upevnování Evropy jako *prostoru pro politické rozhodování na regionální úrovni*, jak předpokládá Rosamondova práce, ale vymezuje také Evropu jako *aktéra na globální rovině politického rozhodování*.

Přínos této stati je možné spatřovat ve čtyřech směrech. Za prvé, mým cílem není pouze poskytnout empirický poznatek, že globalizace je jedním ze zdrojů diskuze o budoucnosti Evropy, ale též nabídnout teoretické vysvětlení, proč globalizace funguje jako jeden z jejích zdrojů. Za druhé, analýza diskurzu, kterou zde předkládám, přispívá k dalšímu empirickému zpřesnění toho, jaké konkrétní ideje o globalizaci a jaké konkrétní formy evropské identity sdílí evropská politická elita. Za třetí, spojením globalizačního diskurzu a diskurzu o evropské finalitě jako dvou v současnosti nejvýznamnějších diskurzů, probíhajících v rámci evropského integračního procesu, identifikuji nový diskurz,¹⁰ a tak vymezuji důležitou oblast pro studium evropské politické kultury a jejího vlivu na evropskou integraci. Za čtvrté, stať testuje schopnost konstruktivismu vysvětlit určitý aspekt evropského integračního procesu, a tak přispívá k diskuzi o využití konstruktivismu v evropských studiích.

Zároveň je však nutné poukázat na četná omezení této stati, o nichž se podrobněji zmiňuji v jednotlivých oddílech i v závěru stati. Mým cílem např. není zabývat se všemi zdroji vzniku diskuze o budoucnosti Evropy, ale zajímám se pouze o to, jaký vliv má na její vznik a podobu globalizace. Neanalyzuji také globalizační diskurz v EU jako celek, ale zkoumám pouze diskurz o globalizaci odehrávající se v rámci diskuze o budoucnosti EU. Má zjištění jsou proto omezena pouze na vztah mezi globalizací a touto diskuzí a nesnažím se uplatňovat je na vliv globalizace na EU jako na celek nebo na globalizační diskurz v EU jako takový.

Stať je rozdělena na tři části. V první z nich na základě rozdílného pohledu racionalismu a konstruktivismu na mezinárodní politiku nastiňuji základní předpoklady konstruktivistického přístupu ke studiu evropské integrace. Druhá část je věnována výkladu Rosamondovy teorie. Ve třetí části analyzuji jednotlivé segmenty globalizačního diskurzu o budoucnosti EU. V závěru stati shrnuji její hlavní zjištění a polemizuji s námitkami, které mohou být vůči těmto zjištěním či způsobu, který k nim vedl, vzneseny.

KONSTRUKTIVISMUS, RACIONALISMUS A STUDIUM EVROPSKÉ INTEGRACE

K využívání konstruktivismu jako teoretického přístupu v evropských studiích dochází zhruba od poloviny 90. let. Ačkoli lze *teorie evropské integrace* považovat za do značné míry samostatný obor, domnívám se, že konstruktivistický výzkum v evropských studiích je podstatným způsobem ovlivněn konstruktivismem uplatňovaným v oboru *teorie mezinárodních vztahů*. Jeho charakteristiku je tedy vhodné začít nástinem toho, jak konstruktivisté

nahlíží na mezinárodní politiku. Proti takovému pojetí by bylo možné namítnout, že se pokus o charakteristiku konstruktivismu v evropských studiích může obejít bez srovnání s oborem mezinárodních vztahů, protože konstruktivismus jako teoretický přístup nebyl vytvořen v mezinárodních vztazích. Na jednu stranu je nutné uznat, že konstruktivismus vskutku není teorií mezinárodní politiky, nýbrž metateorií nebo sociální teorií.¹¹ Na druhou stranu však naši pozornosti nesmí uniknout, že konstruktivističtí autoři píšící o evropské integraci nevycházejí pouze z konstruktivismu jako ze sociální teorie, nýbrž se ve svých pracích opírají o základní konstruktivistická díla o mezinárodní politice. Naznačovaná spojitost mezi oběma disciplínami je navíc zvýrazněna tím, že řada předních konstruktivistů působí v obou oborech současně (např. Jeffrey Checkel, Thomas Risse nebo Steve Smith).

K výstižné charakteristice konstruktivismu jako pohledu na evropskou integraci a na mezinárodní politiku napomůže také jeho srovnání s racionalistickými přístupy k mezinárodní politice.¹² Důvod spočívá v tom, že konstruktivismus vstoupil do mezinárodních vztahů do značné míry jako kritika racionalistických směrů (neorealismu, neoliberalismu) dominujících v oboru v 80. letech. Je rovněž podstatné, že se řada autorů domnívá, že racionalistické a konstruktivistické přístupy dnes tvoří dva základní směry teoretického bádání jak v mezinárodních vztazích,¹³ tak i v evropských studiích.¹⁴ Je třeba však ještě podotknout, že racionalismus (obdobně jako konstruktivismus) je metateorií, nikoli pouze teorií mezinárodních vztahů.

Jako základní vymezení rozdílu mezi racionalismem a konstruktivismem můžeme vzít jejich odlišné pohledy na charakter struktury mezinárodních vztahů a její vliv na zájmy států.¹⁵ Podle *racionalismu* jsou hlavním rysem struktury materiální faktory, jako je distribuce hospodářských a vojenských kapacit.¹⁶ Dále je také důležité, že podle racionalistického pojetí změny ve struktuře neovlivňují zájmy států, ale pouze jeho jednání. Důvodem je to, že racionalistické přístupy předpokládají, že zájem a identita států jsou dány bez ohledu na to, co se děje ve struktuře; zájmem států je totiž získávat materiální zdroje, jako je moc, bezpečnost nebo ekonomické statky. *Konstruktivismus* se v obou výše uvedených bodech od racionalismu podstatně liší. Za prvé, konstruktivisté se domnívají, že určujícím prvkem struktury mezinárodní politiky jsou ideje. Přitom jeho základním předpokladem je, že zásadní roli hrají ty ideje, jež jsou sdílené, a tak tvoří – jak tvrdí někteří konstruktivisté – kulturu.¹⁷ Sdílené ideje nebo kultura mohou existovat např. v podobě diskurzu, identit či norem. Za druhé, konstruktivisté tvrdí, že zájmy a identita států nejsou trvalé a předem dané, ale jsou určovány kulturními strukturami, v nichž státy existují.

Jak bylo již výše uvedeno, od poloviny 90. let jsou konstruktivistické přístupy výrazně uplatňovány rovněž v evropských studiích s cílem vysvětlit vývoj integračního procesu a přístupy aktérů, kteří v tomto procesu vystupují. *Základem konstruktivistického pohledu na evropskou integraci je předpoklad, že integrace je také sociálním procesem, během něhož vznikají určité formy politické kultury.* Značná část výzkumu je zaměřena na to, jak účast v evropských institucích pozměňuje identity států a jejich zájmy.¹⁸ V duchu tohoto pojetí EU nemusí být chápána pouze jako určitý režim politické spolupráce a spolurozhodování, ale též jako instituce založená na politickém společenství evropských států, které je postaveno na sdílených normách a na kolektivní identitě.¹⁹ Jednou z důležitých otázek spojených s konstruktivistickým výzkumem je, zda existuje kolektivní evropská identita či zda se integrační proces promítá do jednotlivých národních identit nebo zda obojí může existovat současně.²⁰ Zatímco konstruktivismus v mezinárodní politice většinou chápe stát jako základní jednotku politického procesu, ve studiích evropské integrace je konstruktivismus také kombinován s perspektivami, které považují za důležité jiné aktéry než stát (např. nadnárodní instituce²¹ nebo politické strany či sociodemografické skupiny²²), a tak v kombinaci s těmito přístupy vytváří velmi relevantní teoretický rámec pro analýzu evropské integrace.

Na závěr této části své stati považují za důležité podotknout, že vzhledem ke značné vnitřní diverzitě konstruktivismu a ke sporům o to, co (či kdo) do tohoto proudu patří (ne-

bo nepatří), by patrně bylo přesnější spíše než o konstruktivismu hovořit o *konstruktivistických přístupech*. Má snaha podat určitý výklad konstruktivismu je tedy důležitá také proto, že říká poměrně mnoho o způsobu, jakým vykládám relativně bohatou Rosamondovu teorii v následující části této stati.

GLOBALIZACE, EVROPSKÁ INTEGRACE A TEORIE B. ROSAMONDA

V této části stati se pokusím stručně vyložit, diskutovat a kriticky zhodnotit konstruktivistickou teorii vztahu mezi globalizací a evropskou integrací vypracovanou Benem Rosamondem. To umožní formulaci hypotézy pro analýzu empirického problému ve třetí části stati. Alespoň stručný výklad Rosamondovy poměrně dost propracované teorie je nezbytný také pro pochopení empirických zjištění, jež se tato stať pokusí nabídnout. Rosamondovým přístupem se budu konkrétně zabývat v té podobě, v jaké ho představil v článku nazvaném *Discourses of Globalization and the Social Construction of European Identities*.²³ Silnou stránkou tohoto článku je to, že Rosamond v něm v podstatě předkládá teorii vztahu mezi globalizací a evropskou integrací, která formuluje nebo umožňuje formulaci hypotéz, jež mohou být testovány.

Pro dokreslení konstruktivistického (a Rosamondova) pohledu na vztah mezi globalizací a evropskou integrací použiji článek, který Rosamond publikoval společně s Colinem Hayem pod názvem *Globalization, European Integration and the Discursive Construction of Economic Imperatives*.²⁴ Od výše zmiňovaného Rosamondova samostatného příspěvku se tento článek liší především odlišnou hladinou analýzy. Zatímco Rosamond se zabývá vlivem globalizace na evropskou integraci prostřednictvím diskurzů politických elit na úrovni Evropské unie, Rosamond a Hay analyzují diskurzy o globalizaci a jejich spojitost s evropskou integrací na úrovni členských států EU. Rosamondův a Hayův článek je však přínosný také v tom, že hlouběji specifikuje rozlišení mezi globalizačním diskurzem a rétorikou a podává charakteristiku jednotlivých idejí o globalizaci, jež existují v současných evropských národních diskurzech.

Globalizace v teoretické reflexi evropské integrace

V rámci evropských studií existuje řada prací, které se pokusily podat teoretické vysvětlení vztahu mezi globalizací a evropskou integrací a jež je možné zařadit do racionalistického proudu v evropských studiích.²⁵ Za názorný příklad racionalistického pohledu na vliv globalizace na evropský integrační proces je možné považovat liberálně intergovernmentalistickou teorii. Tato teorie byla vypracována Andrewem Moravcsikem počátkem 90. let²⁶ a od té doby byla řadou odborníků i teoretiků hodnocena nejen jako velmi jednoduchá a celistvá, ale i jako zjednodušující a empiricky slabě podložená. Základem liberálního intergovernmentalismu je předpoklad, že cíle států v evropském integračním procesu jsou dány zájmy ekonomických subjektů existujících uvnitř těchto států. Přístupy jednotlivých evropských států k evropské integraci jsou v Moravcsikově pojetí určovány mírou propojení mezi národními ekonomikami (*interdependence*) a snahou národních vlád vyhovět zájmům domácích ekonomických subjektů, jimž ekonomická integrace přináší vyšší výnosy z podnikání. V souvislosti s globalizací je důležitá Moravcsikova interpretace rozhodnutí o vzniku jednotného evropského trhu ve druhé polovině 80. let, kterou vykládá jako důsledek narůstajícího počtu v Evropě sídlících nadnárodních firem a jejich úsilí o globální konkurenceschopnost.²⁷

Další racionalisticky zakotvený pohled na vliv globalizace na prohlubování evropské integrace nabídli např. John Zysman a Wayne Sandholtz.²⁸ Na rozdíl od Moravcsikova pohledu, v němž významnou roli pro vývoj integrace hraje vyjednávání mezi národními vládami ovlivněnými domácími ekonomickými zájmy, Zysman a Sandholtz přisuzují národním vládám menší význam. Podstatou jejich argumentu je, že integraci podporující ekonomické sektory vytvořily nadnárodní koalici, která působila v interakci s Evropskou komisí jako s nadnárodním orgánem. I v rámci racionalistického proudu tak existuje více

vysvětlení lišících se především v tom, na jaký typ politických aktérů kladou důraz (národní státy, nadnárodní koalice zájmových skupin, nadnárodní instituce EU). Shodují se ovšem v tom, že globalizace je změnou, probíhající v mezinárodní ekonomice a ovlivňující zájmy různých aktérů, kteří se přímo nebo nepřímo podílejí na evropském integračním procesu.

V nedávné době bylo však předloženo také několik studií, které při analýze vlivu globalizace na mezinárodní nebo evropskou politiku vycházejí z konstruktivistických předpokladů. K závěru, že by globalizace měla být studována jako diskurz, dospívá Martin Marcussen.²⁹ Předmětem jeho studie je globalizační diskurz sociálnědemokratických politiků v rozvinutých, především evropských zemích. Podstatou Marcussenova argumentu je, že se tato politická vrstva v různých evropských státech vyznačuje strukturálně deterministickým pojetím globalizace, ačkoli např. v akademické literatuře existuje několik pojetí globalizace, přičemž strukturálně deterministické pojetí není možné označit za dominantní. Marcussen uzavírá svou studii konstatováním, že zde je vskutku důvod studovat globalizaci jako diskurz, nikoli pouze jako „objektivní toky informací, kapitálu, zboží a služeb přes hranice“.³⁰

Značnou roli idejím v evropském integračním procesu v souvislosti s globalizací přisuzuje také Kathleen McNamara ve svém článku o vzniku Evropské měnové unie, ačkoli v centru jejího argumentu neleží ideje o globalizaci, ale ideje týkající se ekonomické politiky.³¹ Je nutné rovněž podotknout, že její přístup není – jak autorka sama naznačuje – přístupem konstruktivistickým, ale jde o syntézu racionalismu s přesvědčením o významu idejí, pro něž je typické chápat ideje jako tzv. vstupující proměnnou mezi zdrojem a výsledkem určitého politického rozhodnutí či události (tedy nezávislou a závislou proměnnou).³² Přitom nicméně dospívá k závěru, že ačkoli struktura mezinárodní ekonomiky představuje určitý základ pro politická opatření, jejich obsah a forma záleží „na interpretaci této struktury“.³³ Významná role sdílených idejí, fungujících jako proměnná, která vstupuje mezi ekonomickou strukturu a politická rozhodnutí, tedy nabádá k opatrnosti při vytváření jakýchkoli předpokladů o „důsledcích globalizace“ a naznačuje, že „deterministický pohled na globalizaci je neopodstatněný“.³⁴

Základem konstruktivistického pohledu na globalizaci v podobě, v jaké je předložena v teorii Bena Rosamonda, je to, že globalizace není chápána jako určitá materiální struktura (nebo přesněji řečeno jako určitá struktura mezinárodní ekonomiky), ale jako *struktura idejí*.³⁵ Toto pojetí odráží základní konstruktivistický předpoklad, že jednání aktérů není dáno společenskou realitou jako takovou, ale tím, jak aktéři tuto realitu chápou. Pro konstruktivismus není tedy důležité studovat mezinárodní ekonomiku a upřesňovat, jaké změny v ní globalizace vyvolává, ale zajímá se o to, jaké ideje o globalizaci aktéři mají. Rosamond nechápe proto globalizaci v souvislosti s evropskou integrací jako nějakou materiálně danou realitu, jež zvnějšku ovlivňuje jednání aktérů podílejících se na integraci, nýbrž nahlíží na globalizaci jako na *sociálně konstruovaný poznatek vznikající v rámci evropského integračního procesu* a existující v podobě diskurzů.³⁶

Chceme-li proto studovat vliv globalizace na evropskou integraci v duchu konstruktivismu a Rosamondovy teorie, musíme studovat ideje o globalizaci a diskurzy, jejichž prostřednictvím se projevují. Pojetí globalizace jako idejí a diskurzu má důležité důsledky na teoretické i empirické úrovni. Jejich rozbořením se budu zabývat ve dvou následujících částech této stati.

Identita jako pojítka mezi globalizací a zájmy aktérů

V teoretické rovině má konstruktivismus vliv na pojetí vztahu mezi globalizací a zájmy aktérů. Podle racionalismu je konstantním zájmem aktérů provádět takovou politiku, která jim přináší největší užitek, a globalizace nebo vnější ekonomické prostředí obecně mají vliv pouze na jednání aktérů, kterým se snaží tyto zájmy realizovat. Podle konstruktivismu je však vliv globalizace v podobě idejí hlubší a přímo určuje zájmy aktérů. Základním

předpokladem konstruktivismu je, že aktéři ideje sdílejí a sdílené ideje pak existují v podobě diskurzu, norem nebo identit, které potom určují zájmy aktérů.

Osou Rosamondova článku je tvrzení, že globalizace je důležitým faktorem vzniku evropské identity a že tato identita ovlivňuje přístup aktérů působících v evropském integračním procesu. V této souvislosti je nutné podotknout, že identitu je možné chápat jako ideje, jež má určitý aktér o sobě. Přitom je důležité, že aktér získává tyto ideje na základě toho, že se vymezuje vůči „jinému“.³⁷ Toto „jiné“ může být představováno např. jiným aktérem nebo interpretací minulosti. Rosamond se domnívá, že *globalizace, chápána jako proces probíhající vně Evropy, funguje jako „jiné“ a vede ke vzniku určité kolektivní evropské identity mezi evropskou politickou elitou*.³⁸

Jako konkrétní příklad globalizace jako faktoru vytvářejícího evropskou identitu Rosamond uvádí prohlubování evropské ekonomické integrace od konce 80. let, jehož některé aspekty jsou podle jeho názoru lépe vysvětlitelné na základě existence evropské identity než vysvětlení náležející do oblasti ekonomických motivů. Jak Rosamond uvádí, dokumenty Evropské komise ukazují, že se Komise od konce 80. let snažila na pozadí vnějšího ekonomického kontextu konstruovat určitou formu evropské identity.³⁹ Komise postupně začala ve svých dokumentech hovořit nikoli o národních ekonomikách, ale o existenci „evropského ekonomického prostoru, jehož teritoriální rozsah odpovídal stávajícím a potenciálním hranicím [Evropského] společenství“.⁴⁰ Tento prostor byl přitom konstruován na základě kontrastu mezi Evropou jako přirozeným a jednotným ekonomickým prostorem a vnější „ne-Evropou“. Idea Evropy jako prostoru nebo roviny, v jejímž rámci je vhodné realizovat politická (např. regulační) opatření, podle Rosamondova názoru postupně napomohla ke vzniku určité identity politické elity na evropské úrovni.

Přitom je důležité, že konstrukce a existence této identity posléze vedly k tomu, že řada aktérů podpořila další integraci na evropské úrovni (na základě posunu loajalita a konsenzu o určité koncepci regionálního prostoru). Jako příklad Rosamond uvádí zavedení nadnárodních regulací v telekomunikačním sektoru.⁴¹ Tvrdí, že pouze existence evropské identity vysvětluje, proč se tato regulace stala předmětem evropské integrace a nebyla uskutečněna podle globálních standardů Světové obchodní organizace (WTO).

Podle Rosamondova názoru racionalistická perspektiva nedokáže uspokojivě vysvětlit, proč se aktéři rozhodli uskutečnit určitá opatření na evropské úrovni, protože nebere v úvahu, že tak učinili v důsledku své evropské identity. Globalizace tak vlastně vymezuje Evropu jako politický region a nadnárodní evropskou úroveň jako prostor pro politická řešení. Za základ Rosamondovy teorie je tedy možné považovat domněnku, že *konstrukce vnějšího globalizujícího se kontextu je důležitým faktorem vzniku určité identity evropské politické elity a že tato identita vymezuje Evropu i evropskou rovinu politického rozhodování jako vhodný prostor pro politická opatření*.

Řada konstruktivistických autorů zkoumajících mezinárodní vztahy věnuje značnou pozornost tomu, jak zájmy a jednání aktérů ovlivňuje existence sociálních norem. Také Rosamond se domnívá, že je možné zkoumat, zda globalizace funguje do určité míry v integrační politice jako *norma*.⁴² Normu je možné definovat jako „*kolektivní očekávání o náležitém chování pro určitou identitu*“, tedy jako situaci, kdy určitá sdílená idea vede aktéry k tomu, že považují určité jednání za vhodné nebo za správné, a proto jednají takovým způsobem.⁴³ Rosamond uvažuje o tom, že časté používání globalizace bez definování jejího významu může naznačovat, že globalizace získala statut normy, ačkoli zároveň podotýká, že na takový závěr je patrně příliš brzy.⁴⁴

Ideje o globalizaci v národních diskurzích v Evropě

V empirické rovině můžeme konstruktivismus chápat jako užitečný nástroj ke zpřesnění toho, co globalizace vlastně je. Jak ukazuje značné množství odborné literatury, jež byla o globalizaci publikována, žádný konsenzus o tom, co globalizace je, neexistuje. Právě to vyvolává problém, pokud chceme teoretizovat vliv globalizace na určitý politický pro-

ces. Je totiž obtížné zkoumat, co globalizace způsobuje, když je obtížné určit samotnou její povahu. Je proto možné říci, že pokud racionalistické přístupy vymezují globalizaci určitým konkrétním způsobem, zabývají se pouze její předpokládanou povahou. Je výhodou konstruktivismu, že nemusí předpokládat podstatu globalizace, ale přímo empiricky zkoumá, co globalizace znamená pro určité aktéry.

Důkazem, že analýza vnímání globalizace ze strany aktérů je důležitá, je empirický výzkum uskutečněný v Hayově a Rosamondově článku.⁴⁵ Autoři v něm totiž dospívají k závěru, že v národních diskurzích v evropské politice neexistuje pouze jediný pohled na globalizaci, jenž by odrážel její předpokládanou materiální a objektivní povahu, ale na základě analýzy diskurzů identifikují v *národních diskurzích v členských státech EU čtyři ideje globalizace*. Dominantní koncepcí je podle jejich názoru idea globalizace jako *vnějšího ekonomického determinantu (globalization as external economic constraint)*. Další dvě ideje interpretují globalizaci jako nikoli systémově daný, ale podmíněný element, který je politickým projektem. Tyto dvě ideje se však od sebe liší v tom, že jedna z nich chápe tento *projekt jako pozitivní a podmíněný (globalization as a desirable yet contingent outcome)*, zatímco druhá jako *projekt podmíněný a s negativními důsledky (globalization as a contingent and undesirable outcome)*. V této souvislosti je potřeba uvést, že jedním ze základních problémů, jimiž se musí výzkum vztahu mezi globalizací a politikou státu zabývat, je otázka, zda je bližší skutečnosti domněnka, že se stát snaží hledat odpověď na globalizaci jako na určitý (např. ekonomický) proces, nebo domněnka, že globalizace je spíše politickou strategií či projektem státu.⁴⁶ Čtvrtá idea globalizace se soustřeďuje na kulturní důsledky globalizace a interpretuje ji jako *hrozbu homogenizace (globalization as the threat of homogenization)*.

Zároveň však Hay a Rosamond upozorňují na to, že jedna z těchto idejí – globalizace jako vnější ekonomický determinant – může být považována za dominantní.⁴⁷ Toto pojetí chápe globalizaci jako téměř dokonalou pohyblivost kapitálu, jež s sebou přináší řadu imperativů pro politiku státu. Marcussen nazývá tuto ideu ve své výše zmíněné studii strukturálně deterministickým pojetím globalizace.⁴⁸ Přitom je důležité, že globalizace podle této ideje působí jako „nevyjednatelný“ vnější ekonomický faktor, což ji odlišuje od dalších dvou výše zmíněných idejí o globalizaci, které ji chápou jako politickou strategii. Na základě Hayovy a Rosamondovy studie je tedy možné předpokládat, že pojetí globalizace jako vnějšího ekonomického determinantu je dominantní idejí o globalizaci v diskurzích probíhajících v EU. Rosamond ve svém samostatném článku také dospívá k tomu, že na evropské úrovni existuje několik idejí o globalizaci, ale že převládají ideje globalizace jako vnějšího ekonomického determinantu nebo politické strategie, které označuje jako neoliberální koncepce.⁴⁹

Hay a Rosamond ve svém výzkumu dále zjišťují, že v rámci jednotlivých evropských států je možné identifikovat některé z výše uvedených idejí o globalizaci jako dominující. Upozorňují však, že v odlišném pojetí globalizace se od sebe neliší pouze jednotlivé národní politické elity, ale i politické strany v rámci jednotlivých států.⁵⁰ Ve Velké Británii podle jejich názoru dominuje pojetí globalizace jako „nevyjednatelného“ vnějšího ekonomického determinantu a významnou roli při uplatňování tohoto pojetí hraje Labouristická strana a její modernizační program „třetí cesty“ (*Third Way*).⁵¹ Vláška Tonyho Blaira však především na mezinárodních fórech občas vykládá globalizaci jako sice pozitivní, ale politický projekt, jež je nutné podporovat a prosazovat. Ve Francii vedle pojetí globalizace jako hrozby kulturní homogenizace (amerikanizace), spojené s několika antiglobalizačními hnutími, převládá pojetí globalizace nikoli jako daného imperativu, ale jako projektu, který je spojen s prosazováním partikulárních ekonomických zájmů a s určitými negativními důsledky. Podstatná část francouzské politické elity chápe právě prohlubování evropské integrace jako obranu před negativy globalizace (především prostřednictvím znovuzískání politické kontroly, která byla ztracena na úrovni národního státu). Německý globalizační diskurz je možné do určité míry chápat jako určitý průsečík britského a fran-

couzského případu. Např. současná Schröderova vláda chápe globalizaci jako ekonomický determinant (podobně jako britští labouristé), což byl také přístup vlády Helmuta Kohla. Zároveň však spatřuje v evropské integraci (obdobně jako značná část francouzských politiků) způsob, jak čelit negativním důsledkům globalizace.

Při výzkumu výskytu idejí o globalizaci v jednotlivých národních státech je důležité vzít v úvahu i politický kontext, v němž se tyto ideje objevují. Teoretické vysvětlení významu tohoto kontextu je předmětem následujícího oddílu této stati.

Globalizační diskurz jako rétorika

Rosamondův konstruktivistický pohled na vztah mezi globalizací a evropskou integrací je tedy založen na chápání globalizace jako idejí nebo struktur vytvářených těmito idejemi, jež konstituují zájmy a identity aktérů působících v evropském integračním procesu. Konstruktivismus byl však také kritizován za to, že se zabývá tím, jak sociální struktury ovlivňují aktéry, ale méně již tím, jak aktéři vytvářejí tyto struktury. Jinak řečeno, kritika konstruktivismu poukazuje na to, že tento přístup „*nadměrně zdůrazňuje roli sociálních struktur a norem na úkor agentů, kteří je v první řadě vytvářejí a mění*“.⁵²

Není však možné přehlédnout, že v současnosti řada konstruktivistických autorů přikládá roli aktérů při vzniku sociálních struktur značnou důležitost a že podle jejich názoru se racionální jednání nevyklučuje s existencí sociálních struktur.⁵³ V tomto duchu je pojímána i řada konstruktivistických studií o evropské integraci.⁵⁴ Také Rosamond klade velký důraz na to, že diskurz může být formován snahou aktérů prosadit určité ideje, protože vyhovují jejich materiálním zájmům. Ve své teorii zřetelně ukazuje, že se Evropská komise jako nadnárodní instituce a stoupenec neoliberálního pojetí ekonomické politiky snažila vytvářet evropskou identitu tak, aby odpovídala politice, kterou preferovala Komise (nadnárodní integrace, neoliberální ekonomická politika).⁵⁵

Agentům při vytváření diskurzu o globalizaci přisuzuje důležitou roli Marcussen.⁵⁶ Na základě výzkumu globalizačního diskurzu elit sociálnědemokratických stran zjišťuje, že se dominantní strukturálně deterministický diskurz neprosadil kvůli kvalitě jeho nosné ideje jako takové, ale proto, že tato idea byla prosazena určitými agenty. V jeho pohledu na roli mezinárodních institucí při formování diskurzu lze pozorovat určitou shodu s Rosamondovým přístupem. Mezinárodní instituce totiž podle Marcussenova pozorování nejsou jen určitými zdroji „rozšiřování“ idejí, ale využívají toto rozšiřování také pro vlastní zájmy.

Ještě výraznější důraz na rétorickou funkci diskurzu je možné najít v Hayově a Rosamondově studii. Tito autoři dokonce rozlišují mezi *diskurzem o globalizaci* a *globalizační rétorikou*.⁵⁷ Na příkladech toho, jak je vykládána globalizace v několika evropských zemích, ukazují, že ideje o globalizaci mohou sloužit k prosazování materiálních zájmů, jež s globalizací přímo nesouvisejí. Ukazují, že evropské národní politické reprezentace často využívají globalizaci jako ospravedlnění pro domácí hospodářské a sociální reformy. Takovým příkladem je britská Labouristická strana, která používá dva odlišné diskurzy o globalizaci v domácí politice a na mezinárodních fórech, což jasně naznačuje tzv. strategické využití idejí o globalizaci.⁵⁸ Obdobné využití idejí o globalizaci naznačuje přístup italské vlády, která po určité době využívala jako argument pro domácí ekonomické a sociální reformy evropskou integraci, přesněji řečeno kritéria pro členství v Evropské měnové unii.⁵⁹ Poté, kdy byla tato kritéria splněna, potřebovala nový argument a tím se stala globalizace. V obou případech byla globalizace konstruována jako „nevyjednatelný“ vnější ekonomický determinant, jenž nevyhnutelně vyžaduje provedení reformem.

Globalizace a strategie evropské integrace

Stručná diskuze Rosamondovy teorie tedy ukazuje, že tato teorie přináší poměrně propracovaný pohled na vztah mezi aktéry působícími v evropském integračním procesu a globalizací. Kritickému zkoumání Rosamondovy teorie pochopitelně neujde, že i ona má některá slabá místa. V následujícím pokusu o kritický pohled na tuto teorii není mým

cílem v prvé řadě identifikovat tato místa, nýbrž spojit Rosamondovu teorii s dalšími poznatky, a tak rozšířit analytický rámec pro následné empirické zkoumání.

Za jedno z omezení Rosamondovy teorie je možné považovat to, že sice předpokládá, že určité chápání globalizace může být využito jako argument pro určitý politický přístup, ale nezmiňuje se již o tom, o jaké konkrétní přístupy v souvislosti s globalizací a s integrací může jít (vyjma výše zmíněného zjištění, že to, jak Evropská komise interpretovala globalizaci, odpovídalo neoliberálnímu pojetí ekonomické politiky, jehož byla Komise stoupencem). Vzhledem k omezenému rozsahu Rosamondova článku je takové opominutí pochopitelné, ale při podrobnějším empirickém výzkumu idejí o globalizaci (a v empirické části této stati) se bez vymezení těchto přístupů není možné obejít. Potřebné rozlišení nabízí např. studie Mortena Kelstrupa.⁶⁰ Kelstrup rozlišuje *mezi dvěma hlavními strategiemi, které EU uplatňuje vůči globalizaci: neoliberální* (zde nezaměňovat s neoliberálními koncepcemi toho, co je globalizace) a *sociálně-liberální*.⁶¹

Na tomto místě je ovšem nutné předeslat, že se výzkum vztahu mezi globalizací a evropskou integrací potýká s podobným problémem jako studium vztahu mezi globalizací a státem. Integraci lze na straně jedné považovat za snahu uskutečňovat globalizaci, ale na straně druhé je možné ji chápat také jako odpověď na proces globalizace.⁶² Problém je o to komplikovanější, že i v případě, kdy má integrace sloužit jako strategie vůči globalizaci, může mít za následek další prohlubování globalizace (např. liberalizace obchodu reagující na globalizaci je vlastně dalším posílením globalizace). Jinak řečeno, neoliberální a sociálně-liberální strategie mohou být patrně chápány jako *strategie globalizace* i jako *strategie vůči globalizaci*, přičemž rozlišení mezi těmito dvěma perspektivami je empirickým problémem. Nejvýznamnější rozdíl mezi neoliberální a sociálně-liberální strategií nicméně spočívá v tom, že sociálně-liberální strategie nevede pouze k prohlubování ekonomické globalizace v důsledku další liberalizace výrobních faktorů, ale také ke vzniku politických mechanismů na nadnárodní úrovni. Základem neoliberální strategie je totiž usnadňování pohybu výrobních faktorů (zboží, kapitálu, služeb nebo osob), zatímco podstatou sociálně-liberální koncepce je vytváření regulačních mechanismů, a to nejen v oblasti ekonomických aktivit, ale i v oblastech sociální politiky, ochrany zdraví, životního prostředí či lidských práv.⁶³

V obecné rovině je cílem sociálně-liberální koncepce budování mechanismů pojmenovávaných často jako *správa* (anglicky *governance*). Termín *správa* je jak v akademické literatuře, tak v politické praxi často uváděn jako označení pro politický řád, jenž vzniká v důsledku globalizace, nebo by měl být v souvislosti s globalizací vytvářen (zde je opět patrný rozpor mezi globalizací jako sociálním procesem a politickým projektem jako dvěma odlišnými, ale navzájem se nevylučujícími pohledy na vztah mezi globalizací a politikou). Podle Evansova a Newhamova názoru se *správa od vlády* (*government*) liší tím, že zahrnuje také neformálnější regulační mechanismy, které existují při absenci centrální autority.⁶⁴ James Rosenau spatřuje podstatu správy vedle absence formální autority také v tom, že je založena nikoli na právních ustanoveních, ale na intersubjektivním rozpoznávání mechanismů aktéry, kteří na nich participují.⁶⁵

Za další problematické místo Rosamondova přístupu jako teorie může být považováno tvrzení, že na jedné straně diskurz může formovat identity a zájmy aktérů, ale na druhé straně aktéři mohou uskutečňovat strategickou konstrukci diskurzu. Na tento problém poukázal Andrew Moravcsik, podle něhož je jednání aktérů, které Rosamondova teorie předpovídá, „protikladné nebo v zásadě málo vymezené“.⁶⁶ K tomuto závěru ho vede to, že Rosamond tvrdí, že globalizace vytváří určitou identitu evropské politické elity, ale zároveň také říká, že se na evropské úrovni střetávají odlišné ideje o globalizaci. Podle Moravcsikova názoru tak není jasné, zda Rosamondova teorie předpovídá, že vliv globalizace na integrační proces má za následek sblížování nebo vytváření rozporu v přístupech aktérů.

Diskuze, jíž se věnoval tento oddíl, tedy rozšiřuje rámec pro empirický výzkum v následující části stati ve dvou směrech. Za prvé, vedle studia globalizačních diskurzů oteví-

rajících možnosti pro určité politické strategie je nutné studovat také typy politických strategií, které se nabízejí. Za druhé, existence různých idejí o globalizaci v rámci evropského integračního procesu vede ke kritickému zkoumání toho, zda jsou některé z těchto idejí opravdu konsenzuálně sdíleny evropskou politickou elitou.

GLOBALIZACE, EVROPSKÁ IDENTITA A DISKUZE O BUDOUCNOSTI EU

V předchozí části své stati jsem se zabýval výkladem a diskuzí Rosamondovy teorie o vztahu mezi globalizací a evropskou integrací. Poznatky této teorie nyní využiji ke zformulování hypotézy, která bude sloužit jako nástroj k výzkumu empirického problému v této části stati. Osou mé snahy vysvětlit souvislost mezi globalizací a diskuzí o budoucnosti EU je tedy hypotéza, že *jedním ze zdrojů toho, proč začala a probíhá diskuze o budoucnosti EU a o reformě jejích institucí, je v souvislosti s globalizací vznikající evropská identita politické elity Evropské unie.*

Považuji za důležité zdůraznit, že po metodologické stránce v této stati považuji identitu vznikající na základě globalizace do určité míry za jakousi nezávislou proměnnou podávající určité vysvětlení integračního procesu, který chápu jako proměnnou závislou (v tomto případě je závislou proměnnou konkrétně diskuze o budoucnosti EU). Přitom netvrdím, že tato identita je příčinou nebo jednou z příčin diskuze, ale předpokládám, že se podílí na konstituování zájmů jejích aktérů a je tedy důležitým zdrojem jejich jednání.⁶⁷ Toto pojetí není v rozporu s předpokladem, že se identita může v průběhu diskuze o budoucnosti EU dále posilovat a upřesňovat. Hypotéza, již tato stať testuje, je však postavena na tom, že existence této identity je jedním ze zdrojů diskuze.

Z metodologického hlediska je také důležité, že analýza diskurzu slouží v této stati jako způsob, jak existenci identity testovat a empiricky zpřesnit. Jinak řečeno, uplatňuji zde přístup, jenž chápe diskurz jako přístup ke studiu *politické kultury*, která existuje nezávisle na diskurzu. Přitom si uvědomuji, že některé další dimenze Rosamondovy teorie přisuzují diskurzu a v něm používanému jazyku významnější roli, než je tomu v této stati.⁶⁸

Diskuze o budoucnosti Evropské unie

Ještě na sklonku 90. let byly hlavním cílem institucionální reformy Evropské unie spíše dílčí reformy rozhodovacích procedur, avšak v současné době v EU probíhá diskuze o tom, k jakému modelu institucionálního uspořádání by Unie měla směřovat. Tato diskuze je nazývána *diskuzí o budoucnosti Evropy* a lze ji považovat za určitou novou fázi ve vývoji EU. V posledních zhruba patnácti letech se evropské státy soustředily na prohloubení ekonomické integrace, ale v současnosti se do popředí jejich integračního úsilí dostává snaha řešit politické a institucionální uspořádání integračního projektu. Nejde tedy jen o vnitřní proměnu obsahu diskuzí o institucionální reformě, ale do určité míry je možné hovořit o posunu v agendě EU jako takové.

V této části své stati budu analyzovat diskurz o budoucnosti Evropy s cílem testovat výše diskutovaný teoretický přístup Bena Rosamonda a zhodnotit roli, jakou v procesu usilujícím o definování a reformu politické architektury EU hraje globalizace. V této souvislosti je třeba upozornit na to, že cílem této stati není poskytnout jakousi definitivní odpověď na tuto otázku, ale spíše načrtnout určitou teoreticky podloženou perspektivu, z níž je možné na aktuální vývoj evropského integračního procesu pohlížet. Pokusit se o definitivní odpověď není možné už jen proto, že diskuze o budoucnosti Evropy teprve probíhá a že není možné do analýzy zahrnout další důležité příspěvky, které budou patrně ještě předneseny, ani konkrétní reformy, které EU nakonec (možná) přijme. Přitom však diskuze již zaznamenala značné množství důležitých příspěvků a představuje vcelku rozvinutý diskurz, jenž může být předmětem zkoumání.

Analýzu diskurzu o budoucnosti Evropy se zřetelem na globalizaci zahájím pohledem na dokumenty Evropské komise, neboť Komise je orgán, který vykonává rozhodující roli při formování agendy v EU. Dalším důvodem pro zvláštní pozornost věnovanou Komisi

je to, že Rosamondův přístup vymezuje Komisi jako aktéra, jenž hraje hlavní roli při sociální konstrukci globálního kontextu evropské integrace. Následovat bude pohled na to, jak globalizaci jako součást diskuzí o budoucnosti Evropy chápe Evropská rada, která do této diskuze přispěla důležitými prohlášeními. Poslední část analýzy diskurzu je věnována projevům nejvyšších představitelů několika členských států EU. Zde je nutné zdůraznit, že cílem této stati není pokusit se o komparaci diskurzů představitelů jednotlivých států ani o načrtnutí toho, jak se globalizace promítá do národních diskuzí o budoucnosti Evropy probíhajících uvnitř členských států.

Dále považuji za potřebné zdůraznit, že se v této stati zabývám diskurzem probíhajícím na evropské úrovni a identitou evropské politické elity jako určitého politického společenství, jež se může do určité míry vyznačovat společnou politickou kulturou. Stať sleduje též své úzce vymezené zaměření a jejím cílem není referovat o tom, jaké návrhy k institucionální a politické reformě jednotliví aktéři přinášejí. Přesto je nutné před zahájením samotné analýzy nastínit diskuzi o budoucnosti Evropy. Ve své stati pojmám tuto diskuzi jako celek, ale pro její nastínění volím rozlišení na diskuzi o budoucnosti EU a diskuzi o evropské správě, jelikož toto rozlišení umožňuje lépe postihnout obsah této diskuze.⁶⁹

Za počátek *diskuze o budoucnosti Evropy* je možné považovat projev německého ministra zahraničí Joschky Fischera, který přednesl v květnu 2000 a v němž vyzval k diskuzi o tom, co by mělo být tzv. evropskou finalitou neboli podobou, k níž by Unie měla směřovat.⁷⁰ Od té doby následovala řada dalších projevů předních evropských politiků, kteří se obdobně jako Fischer věnovali otázkám jako evropská finalita, ústava EU nebo do jaké míry by se uspořádání EU mělo blížit k federaci. Důležitým momentem byl rovněž summit Evropské rady v Nice v roce 2000, který nejen přijal určité dílčí institucionální reformy, ale také vyzval k diskuzi o budoucnosti Evropy.⁷¹ Významný byl dokument *Deklarace z Laeken*, jenž byl přijat na summitu EU o rok později.⁷² Evropská komise nastínila svou představu o budoucím vývoji Unie především v dokumentu *Projekt pro Evropskou unii*.⁷³

Od diskuze o budoucnosti Evropy je možné odlišit souběžně probíhající *diskuzi o evropské správě*. Ta je věnována především problému nedostatečné legitimacy institucí EU, která je důsledkem značného přenosu pravomocí na evropskou úroveň, uskutečněného bez patřičných institucionálních reforem, a projevuje se nedostatkem demokratičnosti i efektivnosti.⁷⁴ Za jejího iniciátora je možné považovat Evropskou komisi, jejíž nové složení vedené Romanem Prodim zahrnuje reformu evropské správy mezi své čtyři strategické cíle.⁷⁵ Komise k tomuto problému vypracovala dokonce *Bílou knihu o evropské správě*.⁷⁶ Obě diskuze by měly vyvrcholit mezvládní konferencí EU v roce 2004.

Evropská komise a idea globalizace jako vnějšího determinantu

Tři nejdůležitější dokumenty, jimiž Evropská komise přispěla do diskuze o budoucnosti Evropy, zřetelně ukazují, že považuje globalizaci za jeden z hlavních faktorů, ovlivňujících současný evropský integrační proces.⁷⁷ Význam přisuzovaný globalizaci je zvýrazněn tím, že v úvodu *Strategických cílů 2000–2005* Komise hovoří o mnoha výzvách, s nimiž se Evropa potýká, ale konkretizuje pouze jednu z nich – globalizaci.⁷⁸ Analýza diskurzu Komise o politickém uspořádání EU ukazuje, že její pojetí globálního kontextu odpovídá do značné míry pojetí globalizace jako „nevyjednatelného“ vnějšího ekonomického determinantu, ačkoli není možné si nepovšimnout, že se Komise ve svých dokumentech nepouští do hlubších definic globalizace.

Dále je také otázkou, do jaké míry Komise chápe globalizaci jako čistě ekonomický faktor, neboť globalizaci popisuje spíše širším způsobem jako proces, který „rozpouští tradiční hranice“ a vyvolává „základní transformaci ekonomiky a společnosti“.⁷⁹ V dalších částech *Strategických cílů 2000–2005* Komise přechází k podrobnější definici globalizace v užším, ekonomickém pojetí jako procesu, jenž „otevřít nové příležitosti pro obchod, in-

vestování a technologický rozvoj“.⁸⁰ Z analýzy tedy vyplývá, že globalizace je zde jednoznačně chápána jako změna probíhající v globálním prostředí, nikoli jako strategie určitých aktérů nebo jako politický projekt. Toto pojetí je mj. zdůrazněno tvrzením, že si globální výzvy žádají globální odpovědi.⁸¹ Jako přesnější se však zdá hovořit o pojetí globalizace jako obecného „nevyjednatelného“ vnějšího determinantu, jelikož pojetí globalizace je v diskurzu Komise širší než pouze jako ekonomické změny.

Pojetí globalizace jako vnějšího determinantu se ukazuje také tehdy, pokud Komise zdůrazňuje nevyhnutelnost tohoto procesu a z toho pramenící nutnost prohlubovat evropskou integraci. V dokumentu *Projekt pro Evropskou unii* Komise vymezuje tři cíle: vytvoření nové ekonomické a sociální agendy, vybudování evropského prostoru svobody a spravedlnosti a odpovědnost Evropy jako světové mocnosti.⁸² V případě všech tří cílů Komise hovoří o globalizaci jako o imperativu pro evropskou integraci. Je zde zdůrazňováno, že jednotlivé státy nemohou uchránit hranice, zajistit ekonomický růst a vykonávat efektivní zahraniční politiku. Komise tvrdí, že výzvy globalizace jsou „příliš rozsáhlé a komplexní, než aby jim mohla čelit některá země samostatně, a potřeba pro kolektivní evropskou akci nebyla nikdy větší“.⁸³

Nelze zcela jednoznačně říci, zda Komise popisuje globalizaci jako hrozbu nebo jako příležitost, neboť z dokumentů je možné vyčíst obě pojetí. Představa globalizace jako hrozby se objevuje tehdy, pokud je zdůrazňováno, že si Evropa musí uvědomit četná „varování globalizace“.⁸⁴ Nicméně Komise charakterizuje globalizaci také jako příležitost, když hovoří o „plodech globalizace“.⁸⁵ Tyto dvě interpretace nejsou však v rozporu, protože Komise zdůrazňuje, „že cílem Evropy musí být učinit globalizaci takovou, aby byla v souladu se zájmy společnosti“.⁸⁶ Globalizace je tedy chápána jako proces ohrožující Evropskou unii a její členské státy, ale Evropa (a svět) mohou těžit z jejích pozitiv, pokud provedou potřebné reformy. Toto pojetí odpovídá ideji globalizace jako vnějšího ekonomického determinantu, podle něhož globalizace „přeje připraveným“.⁸⁷ A tím, co je podle názoru Komise nutné provést, je právě reforma evropské správy.

Diskurz o globalizaci uskutečňovaný Evropskou komisí také zřetelně ukazuje, že globalizace je faktorem, který napomáhá k vymezování evropské identity. V první řadě je možné upozornit, že Komise ve svých dokumentech téměř bez výjimky hovoří nikoli o evropských státech nebo o Evropské unii jako o jejich organizaci, nýbrž o Evropě jako entitě, která je postavena před výzvou globalizace. Jako příklad toho, že globalizace je spojena s vymezováním Evropy jako prostoru, v jehož rozměru je uvažováno o politickém řádu, může být uvedeno tvrzení, že v důsledku migrace jako jednoho z globalizačních trendů „akce jednotlivé země nemůže učinit naše hranice plně bezpečné“.⁸⁸ Konstrukce evropské identity na pozadí globalizace není omezena pouze na to, že Evropa je definována jako politický celek a úroveň pro politická opatření. Komise zdůrazňuje, že se Evropa nachází v rychle se měnícím a rozděleném světě, a ve stejném odstavci charakterizuje Evropu jako oblast míru, stability, svobody, pokroku, prosperity, sdílených hodnot a společných cílů.⁸⁹ To naznačuje, že evropská identita je vystavěna na kontrastu mezi dvěma souběžně konstruovanými entitami – mezi Evropou jako oblastí definovanou určitými hodnotami a globalizujícím se světem jako vnějším kontextem. Na základě tohoto pojetí je argumentováno, že integrační proces musí pokračovat, aby bylo zajištěno udržení výsledků, kterých bylo díky němu dosaženo a které jsou nyní vystaveny hrozbě přicházející zvnějšku.

Představa, že Evropa musí čelit globalizaci, však Evropskou komisí nevede pouze k vědomí evropské identity, ale také ke konkrétnějším politickým návrhům, jak by Evropa měla na tento stav odpovědět. Podle názoru Komise Evropa vzhledem k probíhající globalizaci potřebuje silné instituce a další prohlubování integračního procesu.⁹⁰ Tento postoj ke globalizaci je kromě citování dalších podobně vyznívajících úryvků z diskurzu Komise možné dokázat tím, co představuje hlavní obsah nejvýznamnějších dokumentů Komise (neboť ty uvádějí globalizaci jako jednu z příčin navrhovaných reforem). Hlavním obsa-

hem *Bílé knihy o evropské správě* nebo *Projektů pro Evropu* je kromě obecné snahy reformovat EU volání po posílení postavení a pravomocí Unie. Vráťím-li se k výše uvedenému rozdělení na neoliberální a sociálně-liberální strategie EU vůči globalizaci, mohu konstatovat, že ve zde analyzovaném diskurzu *Komise interpretuje globalizaci jako pohnutku k vytváření správy, tedy v duchu výše načrtnuté sociálně-liberální strategie.*

V této souvislosti je však nutné vznést otázku, zda by neměl být globalizační diskurz Komise probíhající v kontextu diskuzí o institucionální reformě považován spíše za rétoriku než za diskurz. Ačkoli se konečné rozlišení v tomto případě nachází za hranicemi této stati a obtížnost provést takové rozlišení připouštějí v obecné rovině i Rosamond a Hay,⁹¹ je potřeba zdůraznit, že institucionální reforma je oblastí střetu různých vizí a zájmů spojených s budoucím vývojem EU. V debatách o institucích EU se v současnosti diskutuje např. o tom, zda by součástí reforem mělo být i posílení nadnárodního prvku nebo federalizace Unie. Není přitom možné přehlédnout, že se v rámci institucionální reformy objevují snahy, popřípadě zájmy, Komise posílit roli nadnárodního prvku v rozhodovacím procesu EU nebo svou vlastní roli.⁹² Komise může tedy globalizaci konstruovat jako imperativ pro určitou (z jiných důvodů preferovanou) podobu EU, obdobně jako národní vlády využívají globalizaci jako argument k ospravedlnění domácích ekonomických a sociálních reforem, které jsou potřebné z jiných důvodů, než je globalizace.⁹³

Konečné zodpovězení otázky, zda Evropská komise opravdu využívá globalizaci jako rétorický nástroj, však vyžaduje podrobnější empirickou studii, která leží za hranicemi této stati. V prvé řadě se zdá být nutné porovnat vizi Evropské komise o budoucnosti EU s představami členských států, neboť toto srovnání by ukázalo, zda jsou sociálně-liberální prvky opravdu více zastoupeny ve strategii Komise, než je tomu v případě členských států, nebo zda přítomnost těchto prvků odráží spíše současné stadium evropského integračního procesu.

Evropa jako aktér v globální politice

Význam, jež globalizace hraje v současném evropském integračním procesu, je mimořádně patrný také v nejdůležitějším dokumentu, který k budoucnosti EU přijala Evropská rada v Laeken v roce 2001, v *Deklaraci o budoucnosti Evropy*.⁹⁴ Tato deklarace označuje globalizaci a demokratický deficit v rozhodovacím procesu EU za dvě nejdůležitější výzvy, před nimiž Unie v současnosti stojí. Obdobně jako z dokumentů Komise je z ní patrné, jak konstrukce globálního kontextu přispívá ke konstrukci evropské identity. Evropská rada v Laekenské deklaraci říká: „*Unie čelí dvojí výzvě, jedna leží uvnitř jejích hranic [demokratický deficit – pozn. aut.] a druhá vně [globalizace – pozn. aut.]... Na druhé straně mimo své hranice stojí Evropa tváří v tvář rychle se měnícímu globalizovanému světu.*“⁹⁵ Opět se zde tedy objevuje interpretace globalizace jako procesu probíhajícího vně EU a procesu, který vymezuje Evropu a její identitu.

Patrně v této souvislosti je nutné upozornit, že tato interpretace není nikterak samozřejmá, a že tedy diskurz není pouhým odrazem nějaké objektivní podstaty globalizace. Je podstatné, že by globalizace mohla být interpretována jako proces probíhající nejen v okolním světě, ale také uvnitř Evropy. Základním problémem je, že pokud globalizaci velmi volně vymezíme tím, co je společné většině jejích definic – jako narůstající pohyb zboží, kapitálu nebo osob přes hranice států –, můžeme dospět k závěru, že ke globalizaci dochází v největší míře právě uvnitř evropského integračního procesu, pro něž je volný pohyb těchto faktorů cílem už od zakládajících *Římských smluv* z roku 1957.⁹⁶ Je si proto možné představit, že by se evropská politická elita mohla soustředit na globalizační proces probíhající uvnitř Unie a chápat *tuto* globalizaci jako pohnutku k další integraci. Pojetí přítomné v současném unijním diskurzu je však odlišné; globalizace je chápána jako vnější faktor ovlivňující EU a vymezující její kolektivní identitu.

Analýza diskurzů Evropské komise i Evropské rady tedy zřetelně ukazuje, že globalizace funguje jako faktor vymezující evropskou identitu, a potvrzuje hypotézu postavenou

na Rosamondově teorii. Tato analýza vede též ke zjištění, že důležité není pouze to, že globalizace vymezuje evropskou identitu, ale i to, jaký konkrétní obsah tato identita má. Ostatně Rosamond sám říká, že ideje o globalizaci vedly k vytvoření *určité* evropské identity, která definuje Evropskou unii jako přirozený ekonomický prostor.⁹⁷ *Avšak hlavním zjištěním této stati je, že v současném diskurzu o budoucnosti EU globalizace definuje Evropu jiným, hlubším způsobem; konstruuje Evropu jako globálního aktéra.* V prvé řadě je nutné zdůraznit, že Laekenská deklarace se svým pojetím globalizace drží ideje globalizace jako vnějšího determinantu, ale opouští úzké pojetí globalizace jako faktoru náležícího výlučně do ekonomické oblasti. Globalizovaný svět zde není popisován jako transformace ekonomiky, ale jako proces související s řadou negativních jevů (s náboženským fanatismem, s etnickým nacionalismem, s rasismem, s terorismem, s náboženskými konflikty, s chudobou, se zaostalostí).⁹⁸ Evropská rada v souvislosti s globalizací nehovoří o ekonomických imperativech pro Evropu, ale o potřebě čelit terorismu a nerovnosti mezi bohatými a chudými zeměmi.

Ještě podstatnější však je, že v Laekenské deklaraci dochází k něčemu hlubšímu než k vymezování Evropy jako ekonomického nebo politického prostoru a k identifikaci evropské politické úrovně jako prostoru pro řešení problémů států patřících do Unie, pro řešení *vnitřních* problémů Evropy. Namísto toho globalizace funguje jako faktor definující identitu Evropy jako globálního aktéra. Deklarace uvažuje, zda Evropa nemá „*hrát ve světovém řádu vůdčí úlohu moci, schopné v celosvětovém měřítku plnit stabilizační funkci a ukazovat mnoha zemím a národům cestu vpřed*“, a hovoří o tom, že „*Evropa musí převzít svou odpovědnost za řízení globalizace*“ a že musí hrát roli moci, která se snaží zasadit globalizaci do rámce morálky, jinak řečeno začlenit do globalizace solidaritu a udržitelný rozvoj.⁹⁹ Obdobně jako v Rosamondově analýze tak globalizace i v případě zkoumaném v této stati vymezuje Evropu jako politickou entitu a dává Evropě „obsah“. Diskurz o evropské finalitě a o institucionální reformě vymezuje však evropskou identitu odlišně a je možné hovořit o tom, že kromě Rosamondem zmiňované identity Evropy jako ekonomického prostoru je možné v současnosti rozeznat v souvislosti s globalizací vznikající identitu Evropy jako globálního aktéra.

To, že se toto zjištění opírá o více pramenů než pouze o Laekenskou deklaraci, je možné doložit, pokud se znovu podíváme na přístup Evropské komise. Ta zdůrazňuje, že kvůli určitým negativním jevům spojeným s globalizací „*naším cílem musí být učinit Evropu globálním aktérem*“.¹⁰⁰ Bílá kniha věnuje celou jednu podkapitulu nutnosti vytvářet globální správu.¹⁰¹ Komise v ní tvrdí, že globalizace vyžaduje budování správy na globální úrovni a že Evropa má odpovědnost za tento proces.

Jako určité omezení spojené s touto statí lze chápat to, že tím, co se snaží vysvětlit, není určitá politická událost nebo rozhodnutí, ale vznik procesu, který k důležitým politickým rozhodnutím (patrně) směřuje. Jinými slovy řečeno, v této stati nemohu zatím uvažovat o identitě Evropy jako globálního aktéra, jako o jednom ze zdrojů konkrétní reformy institucí a redefinice obecné úlohy EU, protože tyto změny nejsou v dané chvíli formálně přijatými politickými výsledky, ale předmětem diskuzí. Nicméně zde provedená analýza diskurzu odhaluje existenci identity Evropy jako globálního aktéra, a proto je relevantní uvažovat o tom, jaký dopad by na evropskou integraci mělo, pokud by tato identita byla nejen jedním ze zdrojů snahy o reformu EU, ale i zdrojem identit a zájmů aktérů evropského politického procesu, na jejichž základě se budou přijímat rozhodnutí o budoucí roli a uspořádání Evropské unie.

Kelstrup v souvislosti s rozlišením mezi neoliberální a sociálně-liberální strategií předkládá dva scénáře pro roli Evropské unie jako aktéra v mezinárodních vztazích: EU jako *součást globálního neoliberálního projektu posilujícího ekonomickou liberalizaci* a EU jako *globální aktér usilující o silnější a regulativnější mezinárodní instituce*.¹⁰² Zjištění, vyplývající z obsahové analýzy vytvářející se identity Evropy jako globálního aktéra, jsou důvodem k domněnce, že koncepce, které bude EU vypracovávat v budoucnu pro své jed-

nání na mezinárodní scéně, by mohly do určité míry odpovídat právě druhému scénáři. Identita Evropy jako globálního aktéra by tak mohla podněcovat např. to, že v zahraničněpolitickém programu EU bude zahrnuta snaha stát se důležitým aktérem v rámci mezinárodních institucí nebo se vedle obchodních jednání a dohod na globální úrovni soustředit též na iniciaci nových regulačních opatření či mechanismů na zvládnání krizí. Jak bylo výše uvedeno, *Bílá kniha o evropské správě* explicitně hovoří o nutnosti budovat správu rovněž na globální úrovni. Je podstatné, že dokumenty EU ukazují, že Unie neinterpretuje globalizaci jako imperativ pro posilování vlastní ekonomické pozice, ale pro kooperativní přístupy k problémům, které globalizace vytváří.

Zároveň je nutné si uvědomit, že snaha o větší aktivitu na mezinárodním poli a o převzetí globální odpovědnosti ze strany EU je úzce spjata s otázkou posílení vnějších politických kapacit EU (např. zahraniční a bezpečnostní politiky EU) a patrně také nadnárodního charakteru rozhodovacího procesu. Identita Evropy jako globálního aktéra tedy (již) implikuje určité úvahy o tom, jaké koncepce by EU mohla v budoucnosti přijmout ve svém přístupu k mezinárodní politice a jak by charakter jejího zahraničněpolitického programu mohl ovlivňovat její snahu najít optimální podobu dělby politických pravomocí a institucionálního uspořádání.

Globalizace a evropská politická kultura?

Cílem této stati je analyzovat globalizační diskurz probíhající v rámci diskuze o budoucnosti a institucích Evropské unie mezi evropskou politickou elitou. V této stati je *evropská politická elita považována za politické společenství s určitými diskurzí a s politickou kulturou existující v podobě sdílených idejí, identit nebo norem*.¹⁰³ Zvláštní pozornost je přitom věnována tomu, jak globalizace formuje jednu z těchto identit, jelikož teorie testovaná v této stati předpokládá, že globalizace vytváří identitu politiků rozhodujících na úrovni EU. V předchozích částech této stati již byly analyzovány dokumenty Evropské komise a Evropské rady. Tyto dokumenty je možné považovat za primární zdroje pro otázku ležící v centru pozornosti této stati. Nicméně je potřeba za účelem vyšší výpovědní hodnoty stati zahrnout i projevy představitelů národních států.

V jednom z předchozích oddílů stati jsem představil výsledky Rosamondova a Hayova výzkumu, jež ukazují, které ideje převládají v národních globalizačních diskurzech. V tomto oddílu však pojmám jednotlivé evropské politiky jako členy evropského politického společenství, nikoli jako představitele národních států, a zaměřuji se na projevy o budoucnosti Evropy pronesené v rámci EU, nikoli obracející se k domácím posluchačům. Srovnání diskurzů na evropské a národní úrovni by bylo jistě užitečným počinem, můj cíl je však jiný – určit, *do jaké míry je identita Evropy jako globálního aktéra konsenzuálně sdílena v rámci evropské politické elity*. Tato analýza by měla ukázat, do jaké míry je globalizace skutečně normou integrační politiky, zda je globalizační diskurz homogenní, zda je určitá idea o globalizaci a o Evropě sdílena evropskou politickou elitou a zda je možné hovořit o existenci evropské identity.

Vzhledem k rozsahu této stati jsem analýzu omezil na nejvýznamnější projevy představitelů tří evropských zemí – Francie, Německa a Velké Británie. Prostudování více než 20 nejdůležitějších projevů, v nichž se nejvyšší představitelé výše uvedených zemí vyjádřili k budoucnosti Evropy nebo k institucionální reformě, ukazuje, že se globalizace objevuje ve většině z nich, a tak se potvrzuje její význam v současném evropském integračním procesu. Pokud jde o prohlášení francouzských představitelů, globalizace je zmíněna v nejdůležitějším projevu předsedy vlády Lionela Jospina¹⁰⁴ a v prohlášeních prezidenta Jacquese Chiraca,¹⁰⁵ ačkoli někdy se neobjevuje.¹⁰⁶ V projevech francouzských představitelů se projevuje pojetí globalizace jako vnějšího determinantu i jeho vliv na vymezení Evropy jako entity. Jospin uvádí, že „*Evropa je volána k tomu, aby usměřňovala globalizaci ve směru práva a spravedlnosti*“,¹⁰⁷ čímž naznačuje ideu Evropy jako globálního aktéra. Chirac vykresluje globalizaci jako nevyhnutelný proces, který je nejen zdrojem po-

kroku, ale zároveň představuje hrozbu, pokud není „řízen a humanizován“. ¹⁰⁸ Způsob, jakým francouzští představitelé interpretují globalizaci na evropském fóru, je do určité míry překvapivý, protože v národních diskurzích o globalizaci ve Francii dominuje její pojetí jako politického projektu, nikoli jako „nevyjednatelného“ determinantu.

V projevech německých představitelů je globalizace zmiňována téměř vždy, a to u ministra zahraničí Joschky Fischera, ¹⁰⁹ u kancléře Gerharda Schrödera ¹¹⁰ či u prezidenta Johaneše Raua. ¹¹¹ Někdy se však globalizační diskurz neobjevuje. ¹¹² Ve Fischerových a Schröderových projevech je zcela patrné pojetí globalizace jako vnějšího determinantu a koncepce Evropy jako entity čelící globalizaci. Schröder tvrdí, že vzhledem k „pokračujícímu procesu globalizace my Evropané musíme stát při sobě“, což je ukázkou, jak globalizace napomáhá vytvářet nebo posilovat evropskou identitu. ¹¹³ Fischer uvádí rozšíření EU, hledání strategie vůči globalizaci a prohloubení integrace jako tři velké projekty, které musí Evropská unie v současnosti uskutečnit, a zmiňuje se o tom, že „Evropa musí odpovědět na výzvu globalizace“. ¹¹⁴ Jeho pojetí globalizace zahrnuje více než ekonomické aspekty, protože jako její příklady uvádí kromě světového finančního trhu a obchodu také šíření zbraní, problémy zaostalosti, migraci a globální oteplování. ¹¹⁵ V jiném projevu tvrdí, že „Evropa bude schopna hrát takovou roli v globální ekonomické a politické konkurenci, kterou by hrát měla, pouze tehdy, pokud se odvážně posuneme vpřed“. ¹¹⁶ Obdobně jako Evropská komise spojuje globalizaci přímo s reformami EU, když tvrdí, že „tlak globalizace si bude vynucovat více Evropy a prohloubenou integraci“. ¹¹⁷

K určitému oslabení role globalizace v diskuzi o budoucnosti Evropy dochází v důsledku přístupu představitelů Velké Británie. Stojí za povšimnutí, že ve třech nejvýznamnějších projevech premiéra Tonyho Blaira ¹¹⁸ byla globalizace zmíněna pouze jednou, a to pouze v rámci poznámky, že „Evropa je silnější při jednáních o světovém obchodu a o globálních financích, pokud mluví jedním hlasem“. ¹¹⁹ Jako hlavní výzvy, před nimiž Evropská unie stojí, Blair ve svém projevu ve Varšavě v roce 2000 definoval její východní rozšíření a další prohlubování integrace. ¹²⁰ V tom se shoduje s německým ministrem Fischerem, který navíc – jak bylo uvedeno – vymezuje jako další výzvu také globalizaci. ¹²¹ Globalizace se příliš neobjevuje ani v projevech ministrů pro evropské záležitosti (Peter Hain) a zahraničí (Jack Straw). Určitou výjimkou v tomto směru je Strawův projev v Royal United Service, kde se zmiňuje o tom, že by Evropa měla hrát roli globálního aktéra, ¹²² což se objevuje rovněž v jednom z Hainových projevů, který popisuje, že by se Evropa měla stát „sílou globálního dobra“. ¹²³ Nicméně se však ukazuje, že představitelé Velké Británie zahrnují globalizaci mezi imperativy pro institucionální reformy podstatně méně výrazně než další aktéři evropské politické elity.

Vysvětlení pro odlišný přístup představitelů Velké Británie může poskytnout spojení zjištění předložených v této stati s výsledky Rosamondova a Hayova výzkumu. Jak bylo v této stati výše uvedeno, ve Velké Británii je globalizace chápána především jako pohnutka pro ekonomické reformy, zatímco ve Francii a částečně také v Německu jako důvod pro posilování evropské integrace. To může vysvětlit, proč v britském případě dochází k menší míře propojení globalizačního diskurzu s diskurzem o evropské finalitě než v případě Francie a Německa. Alternativním vysvětlením může být domněnka, že globalizace je vskutku spíše než idejí o vnějším kontextu EU rétorickým argumentem pro posílení pravomocí EU, který se v britském diskurzu neobjevuje vzhledem k tomu, že britská představa o budoucnosti EU je myšlenka posilování jejích pravomocí obecně vzdálenější než francouzské a německé představy.

Celkově tedy analýza „evropského“ diskurzu představitelů národních států vede k potvrzení hypotézy, že globalizace funguje jako faktor sociální konstrukce evropské identity, neboť většina projevů chápe Evropu jako entitu čelící vnějšímu globalizačnímu procesu. Globalizace se také blíží statutu normy, protože je často zmiňována bez další specifikace, patrné je to zejména v případě německých představitelů. Zároveň se však ukazuje, že idea

Evropy jako globálního aktéra je podstatně více používána nebo specifikována v dokumentech Evropské komise. To potvrzuje, že je relevantní se ptát, zda Komise nevyužívá globalizaci jako argument pro reformy, které prosazuje, ze zájmu posílit své vlastní postavení v institucionální struktuře EU nebo na základě představy, že by Unie měla mít větší regulační pravomoci. Avšak relevantnost této úvahy je oslabována skutečností, že Evropská rada ve svých dokumentech zdůrazňuje roli Evropy jako globálního aktéra se stejnou intenzitou. Výskyt globalizace uvnitř diskurzu o budoucnosti Evropy kolísá napříč evropskou politickou elitou a nejpodstatnějším zjištěním je relativní opomenutí globalizace jako determinantu budoucího vývoje EU u představitelů Velké Británie. Identitu Evropy jako globálního aktéra lze tedy chápat jako rozhodně zřejmý, nicméně spíše vznikající než pevně „zapsaný“ prvek politické kultury evropské politické elity.

* * *

V této stati jsem se pokusil odpovědět na otázku, proč v současné době probíhá v Evropské unii diskuze o jejím budoucím vývoji a o institucionální struktuře. Mým cílem nebylo zabývat se všemi jejími možnými zdroji, nýbrž soustředit se na výše zmíněnou otázku v souvislosti se vztahem mezi globalizací a evropskou integrací. Jako teoretický rámec pro mé zkoumání jsem použil teorii Bena Rosamonda a z ní vycházející hypotézu, že globalizace vytváří identitu evropské politické elity, a tak vymezuje evropskou rovinu jako prostor pro politická opatření. Analýza diskurzu v empirické části stati potvrdila, že globalizace vskutku vymezuje Evropu jako prostor odlišný od vnějšího globálního kontextu a vhodnou úroveň pro realizaci určitého politického řádu. Tato stať však zároveň přináší určitý posun od empirických poznatků obsažených v Rosamondově přístupu. Tento posun spočívá ve zjištění, že globalizace vymezuje Evropu jako aktéra na globální úrovni politického rozhodování. Identita evropské politické elity spojená s globalizací a vymezující Evropu jako určitý politický prostor a politického aktéra tak může být považována za jeden ze zdrojů současné diskuze o budoucnosti Evropy a snahy posílit evropské instituce.

Ačkoli nebylo náplní této stati souběžně testovat Rosamondovu teorii s některým racionalistickým přístupem ke vztahu mezi globalizací a evropskou integrací, je možné se na základě zjištění této stati přinejmenším domnívat, že konstruktivismus může vysvětlit některé aspekty tohoto vztahu lépe než racionalistická analýza. V racionalistickém pojetí je zájmem aktérů provádět takovou politiku, která jim přináší nejvyšší užitek a globalizace ovlivňuje pouze strategii, kterou k naplnění těchto zájmů volí. Jinými slovy řečeno, globalizace vede aktéry k prohlubování integrace tehdy, pokud jim integrace umožní uskutečňovat efektivnější politiku, než je možné vykonávat na národní úrovni rozhodování. Racionalistická analýza tak např. může vysvětlit, že globalizace v podobě tlaku na zvyšování konkurenceschopnosti vede státy k integraci trhu nebo že globalizace v podobě migrace a hranice překračujícího organizovaného zločinu je příčinou integrace v oblasti bezpečnosti. Prohlubování integrace v konkrétních ekonomických a politických oblastech může pak vytvářet nutnost posílit nadnárodní instituce.¹²⁴

Diskuze o budoucnosti Evropy však ukazuje, že globalizace může být chápána také jako faktor přímo ovlivňující celkovou roli a institucionální strukturu Evropské unie. Vysvětlit takový případ z racionalistické perspektivy může být problematické. Ačkoli je možné předpokládat, že aktéři mohou zvyšovat své výnosy integrací nebo úpravami rozhodovacího procesu v konkrétní politické oblasti, je obtížné tvrdit, že pokud v důsledku globalizace diskutují o definování role a úpravě institucionální struktury EU jako celku, je tato jejich snaha založena na kalkulaci konkrétních výnosů, které by jim tato změna přinesla. Mým argumentem je, že v případě vlivu globalizace na evropskou integraci identita představuje důležitý mezičlánek mezi systémovými změnami a zájmy aktérů a základní faktor pro vysvětlení globalizace jako jednoho ze zdrojů diskuze o budoucnosti Evropské unie.

Je však nutné upozornit, že zjištění předložená v této stati jsou značně limitovaná a že tvrzení o existenci evropské identity vymezující EU jako globálního aktéra musí být považováno za předběžný závěr, jenž by měl být podroben dalšímu empirickému zkoumání. Důvodem je to, že jsem v této stati analyzoval pouze omezené množství dokumentů a projevů, které jsou relevantní pro výzkum vztahu mezi globalizací a diskuzí o budoucnosti Evropy (ačkoli má analýza pokrývá nejdůležitější z nich). Netvrdím proto, že je možné hovořit o existenci všeobecně sdílené a „zapuštěné“ identity mezi evropskou politickou elitou. Především projevy představitelů jednotlivých členských států ukazují, že ačkoli o významu globalizace v diskurzu o budoucnosti Evropy není pochyb, význam globalizace napříč diskurzem kolísá.

Dále by proti zjištěním předloženým v této stati mohlo být namítnuto, že identita není pro vysvětlení integrace podstatná, protože je pouze rétorickým odrazem faktického průběhu integrace. Argument vycházející z této perspektivy by mohl být, že na konci 80. let globalizace vymezovala Evropu jako ekonomický prostor kvůli prohlubující se ekonomické integraci a že v současnosti definuje Evropu jako globálního aktéra vzhledem k narůstajícímu významu politické integrace v agendě EU. Já však tvrdím, že vzhledem k tomu, že Evropa a její globální kontext jsou předmětem sociální konstrukce, která je intenzivní a permanentní součástí současného integračního procesu, je zmiňovaná identita důležitým faktorem ovlivňujícím počínání aktérů. V této souvislosti je nutné podotknout, že ačkoli může být diskurz strategicky konstruován, může také zpětně působit na to, jak aktéři chápou své zájmy.

Další kritika by pak mohla vycházet z námitky, že existují další a důležitější zdroje evropské identity než globalizace. Ačkoli takové zdroje mohou vskutku existovat, jejich existence nic nemění na skutečnosti, že globalizace přispívá k vymezování a posilování kolektivní identity evropské politické elity (nebo jedné z jejích identit).

Celkově je tedy možné uzavřít tuto stať konstatováním, že globalizace jako sociálně konstruovaný element pravděpodobně představuje jeden z důležitých zdrojů aktuálního evropského integračního procesu v ekonomické i politické oblasti, který by měl být předmětem dalšího teoretického a empirického zkoumání. Konstruktivistický pohled na vztah globalizace a evropské integrace naznačuje, že globalizace interpretovaná jako proces vymezující Evropu a její vnější kontext má též potenciál fungovat jako faktor formující evropskou politickou kulturu.

¹ Děkuji dvěma anonymním recenzentům a šéfredaktorovi Mezinárodních vztahů Petru Drulákovi za cenné připomínky k první verzi této stati.

² Viz např. Horeth, Marcus: Neither Breathtaking nor Pathbreaking: The European Commission's White Paper on Governance. *Journal of International Relations and Development*, Vol. 5, No. 1 (2002), s. 7. Viz též Laffan, Brigid: The Future of Europe Debate. Dublin: Institute of European Affairs, 2002, http://www.iiea.com/futureo/bl_tfoed.pdf, s. 5–6. Viz rovněž Wincott, Daniel: Looking Forward or Harking Back? The Commission and the Reform of Governance in the EU. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 39, No. 5 (2001), s. 897–911.

³ Viz Evropská rada: The Future of the European Union: Laeken Declaration, 2001, http://www.europa.eu.int/futurum/documents/offtext/doc151201_en.htm

⁴ Viz např. Hurrell, Andrew: Regionalism in Theoretical Perspective. In: Fawcett, Louise – Hurrell, Andrew (eds.): *Regionalism in World Politics: Regional Organization and International Order*. Oxford: Oxford University Press, 1995, s. 37–72. Viz též Payne, Anthony: *Globalization and Modes of Regionalist Governance*. In: Jon, Pierre (ed.): *Debating Governance*. Oxford: OUP, 2000, s. 201–218.

⁵ Na nedostatek teoretické propracovanosti vztahu mezi evropskou integrací a globálním prostředím upozorňuje Ben Rosamond. Viz Rosamond, Ben: *Theories of European Integration*. New York: St. Martin's Press, 2000, s. 183.

⁶ Viz Pollack, Mark: *International Relations Theory and European Integration*. EUI Working Papers, No. 55, European University Institute, 2000.

⁷ Viz např. Moravcsik, Andrew: The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht. Ithaca: Cornell University Press, 1998. Viz též Sandholtz, Wayne – Zysman, John: 1992: Recasting the European Bargain. *World Politics*, Vol. 42, No. 3 (1989), s. 95–128.

⁸ Viz Rosamond, Ben: Discourses of Globalization and the Social Construction of European Identities. *Journal of European Public Policy*, Vol. 6, No. 4 (1999), s. 652–668.

EVROPA JAKO GLOBÁLNÍ AKTÉR

- ⁹ Viz Moravcsik, Andrew: Is Something Rotten in the State of Denmark? Constructivism and European Integration. *Journal of European Public Policy*, Vol. 6, No. 4 (1999), s. 669–681.
- ¹⁰ Děkuji anonymnímu recenzentovi za upozornění na tento rozměr statí a za jeho formulování.
- ¹¹ Viz Finnemore, Martha: *National Interests in International Society*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1996, s. 27. Viz též Wendt, Alexander: *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, s. 7.
- ¹² Následující srovnání konstruktivismu a racionalismu je převzato z Karlasovy práce. Viz Karlas, Jan: *Constructivism, Liberal Intergovernmentalism and Slovakia's Path to the EU*. Diplomová práce. Central European University, 2002, s. 36–37.
- ¹³ Viz Katzenstein, Peter J. – Keohane, Robert O. – Krasner, Stephen D.: *International Organization and the Study of World Politics*. *International Organization*, Vol. 52, No. 4 (1998), s. 645–685. Viz též Waever, Ole: *The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations*. *International Organization*, Vol. 52, No. 4 (1998), s. 687–772.
- ¹⁴ Viz Pollack, Mark: cit. dílo.
- ¹⁵ Viz Checkel, Jeffrey: *The Constructivist Turn in International Relations*. *World Politics*, Vol. 50, No. 2 (1998), s. 325–326. Viz též Finnemore, Martha: cit. dílo, kapitola 1. Viz rovněž Wendt, Alexander: cit. dílo, kapitola 1.
- ¹⁶ Rada racionalisticky zaměřených studií uznává význam idejí. Teoretický pokus o syntézu racionalismu a idejí viz Goldstein, Judith – Keohane, Robert: *Ideas and Foreign Policy: An Analytical Framework*. In: Goldstein, Judith – Keohane, Robert (eds.): *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1993, s. 3–30.
- ¹⁷ Viz Katzenstein, Peter J. – Jepperson, Ronald J. – Wendt, Alexander: *Norms, Identity, and Culture in National Security*. In: Katzenstein, Peter J. – Jepperson, Ronald J. – Wendt, Alexander (eds.): *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia Press, 1996, s. 33. Viz též Wendt, Alexander: cit. dílo, např. s. 140–142. Aplikace tohoto pojetí na případ spojený s evropskou integrací viz Merlingen, Michael: *Identity, Politics and Germany's Post-EU Policy on EMU*. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 39, No. 3 (2001), s. 471.
- ¹⁸ Viz Checkel, Jeffrey: *Social Construction and Integration*. *Journal of European Public Policy*, Vol. 6, No. 4 (1999), s. 545–560.
- ¹⁹ Viz Schimmelfennig, Frank: *The Double Puzzle of EU Eastern Enlargement*. In: ARENA Working Papers, 1999, No. 15, <http://www.sv.uio.no/arena/publications/wp9915.htm>
- ²⁰ Viz Christiansen, Thomas et al.: *The Social Construction of Europe*. *Journal of European Public Policy*, Vol. 6, No. 4 (1999), s. 540.
- ²¹ Viz Risse-Kappen, Thomas: *Exploring the Nature of the Beast: International Relations Theory and Comparative Policy Analysis Meet the European Union*. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 34, No. 1 (1996), s. 53–80.
- ²² Viz Karlas, Jan: cit. dílo.
- ²³ Viz Rosamond, Ben: *Discourses of Globalization and the Social Construction of European Identities*, cit. dílo, s. 652–668.
- ²⁴ Viz Hay, Colin – Rosamond, Ben: *Globalization, European Integration and the Discursive Construction of Economic Imperatives*. *Journal of European Public Policy*, Vol. 9, No. 2 (2002), s. 147–167.
- ²⁵ Viz např. Moravcsik, Andrew: *The Choice for Europe*, cit. dílo. Viz též Sandholtz, Wayne – Zysman, John: cit. dílo.
- ²⁶ Viz Moravcsik, Andrew: *Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach*. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 31, No. 4 (1993), s. 473–524.
- ²⁷ Viz Moravcsik, Andrew: *The Choice for Europe*, cit. dílo, s. 318.
- ²⁸ Viz Sandholtz, Wayne – Zysman, John: cit. dílo.
- ²⁹ Viz Marcussen, Martin: *Globalization: A Third Way Gospel that Travels World Wide*. Předneseno na 41. konvenci ISA, Los Angeles, březen 2000, <http://www.ciaonet.org/isa/mam01/>
- ³⁰ Tamtéž.
- ³¹ Viz McNamara, Kathleen R.: *Consensus and Constraint: Ideas and Capital Mobility in European Monetary Integration*. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 37, No. 3 (1999), s. 455–467.
- ³² Syntézu racionalismu a idejí předkládají již zmíněni Goldstein a Keohane. Viz Goldstein, Judith – Keohane, Robert: cit. dílo.
- ³³ McNamara, Kathleen R.: cit. dílo, s. 472.
- ³⁴ Tamtéž, s. 473.
- ³⁵ Viz Rosamond, Ben: *Discourses of Globalization and the Social Construction of European Identities*, cit. dílo, s. 653.
- ³⁶ Viz tamtéž, s. 653.
- ³⁷ Viz Katzenstein, Peter J. – Jepperson, Ronald J. – Wendt, Alexander: cit. dílo, s. 59.
- ³⁸ Viz Rosamond, Ben: *Discourses of Globalization and the Social Construction of European Identities*, cit. dílo, s. 656.
- ³⁹ Viz tamtéž, s. 661–666.
- ⁴⁰ Tamtéž, s. 662.
- ⁴¹ Viz tamtéž, s. 663.

- ⁴² Viz tamtéž, s. 664.
- ⁴³ Viz Katzenstein, Peter J. – Jepperson, Ronald J. – Wendt, Alexander: cit. dílo, s. 54.
- ⁴⁴ Viz Rosamond, Ben: *Discourses of Globalization and the Social Construction of European Identities*, cit. dílo, s. 666.
- ⁴⁵ Charakteristiku idejí o globalizaci v tomto odstavci jsem zpracoval podle Hayho a Rosamonda. Viz Hay, Colin – Rosamond, Ben: cit. dílo, s. 151–157.
- ⁴⁶ Viz Rosamond, Ben: *Theories of European Integration*, cit. dílo, s. 180.
- ⁴⁷ Viz Hay, Colin – Rosamond, Ben: cit. dílo, s. 152.
- ⁴⁸ Viz Marcussen, Martin: cit. dílo.
- ⁴⁹ Viz Rosamond, Ben: *Discourses of Globalization and the Social Construction of European Identities*, cit. dílo, s. 666.
- ⁵⁰ Viz Hay, Colin – Rosamond, Ben: cit. dílo, s. 164.
- ⁵¹ Přehled srovnávající Velkou Británii, Francii, Německo a Itálii podle národních globalizačních diskurzů viz tamtéž, s. 157–162.
- ⁵² Checkel, Jeffrey: *The Constructivist Turn in International Relations*, cit. dílo, s. 325. Tato perspektiva je zachycena již v Karlasově práci. Viz Karlas, Jan: cit. dílo, s. 40.
- ⁵³ Viz Finnemore, Martha – Sikkink, Kathryn: *International Norm Dynamics and Political Change*. *International Organization*, Vol. 52, No. 4 (1998), s. 887–917.
- ⁵⁴ Viz např. Checkel, Jeffrey: *Social Construction and Integration*, cit. dílo. Viz též Schimmelfennig, Frank: cit. dílo.
- ⁵⁵ Viz Rosamond, Ben: *Discourses of Globalization and the Social Construction of European Identities*, cit. dílo, s. 661–666.
- ⁵⁶ Viz Marcussen, Martin: cit. dílo.
- ⁵⁷ Viz Hay, Colin – Rosamond, Ben: cit. dílo, s. 151–152.
- ⁵⁸ Viz tamtéž, s. 155.
- ⁵⁹ Viz tamtéž, s. 162.
- ⁶⁰ Viz Kelstrup, Morten: *The European Union and Globalisation: Reflections on Strategies of Individual States*. Copenhagen: COPRI, 2001, <http://www.copri.dk/publications/WP/WP%202001/38-2001.doc>
- ⁶¹ Viz tamtéž, s. 14–15.
- ⁶² Rozpor mezi integrací jako odpovědí na globalizaci a integrací jako snahou provádět globalizaci viz např. Rosamond, Ben: *Discourses of Globalization and the Social Construction of European Identities*, cit. dílo, s. 655–656. Viz též Kelstrup, Morten: cit. dílo, s. 3.
- ⁶³ Viz Kelstrup, Morten: cit. dílo, s. 14–15.
- ⁶⁴ Viz Evans, Graham – Newham, Jeffrey: *The Penguin Dictionary of International Relations*. London: Penguin Books, 1998, s. 201.
- ⁶⁵ Viz Rosenau, James – Czempiel, Ernst Otto: *Governance Without Government: Order and Change in World Politics*. New York: Cambridge University Press, 1992, s. 3–8.
- ⁶⁶ Moravcsik, Andrew: *Is Something Rotten in the State of Denmark*, cit. dílo, s. 671–972.
- ⁶⁷ Pojetí identity jako zdroje pro určitý vývoj evropského integračního procesu je jednou (byť nikoli jedinou) z dimenzí Rosamondovy teorie. V souvislosti s výše zmíněným příkladem regulací v telekomunikačním sektoru Rosamond tvrdí, že část vysvětlení tohoto kroku spočívá v „identifikaci »Evropy« jako kognitivního regionu a vhodného regulačního prostoru“. – Rosamond, Ben: *Discourses of Globalization and the Social Construction of European Identities*, cit. dílo, s. 663.
- ⁶⁸ Rozlišení mezi přístupem považujícím diskurz za „ústřední sociální médium“ a přístupem zdůrazňujícím politickou kulturu viz Larsen, Henrik: *Foreign Policy and Discourse Analysis: France, Britain, and Europe*. London: Routledge, 1997, s. 22. V literatuře je možné najít odlišné pohledy na roli diskurzu v Rosamondově teorii. Christiansen et al. se domnívají, že Rosamond ve svém článku *Discourses of Globalization and the Social Construction of European Identities* zdůrazňuje strategické používání diskurzu. Naopak Steve Smith se domnívá, že Rosamondovo pojetí diskurzu je značně „reflektivistické“ (tzn. že diskurz má podstatný vliv na sociální jednání). Srov. Christiansen, Thomas et al.: cit. dílo, s. 542. Viz též Smith, Steve: *Social Constructivism and European Studies: A Reflectivist Critique*. *Journal of European Public Policy*, Vol. 6, No. 4 (1999), s. 6.
- ⁶⁹ Viz Laffan Brigid: cit. dílo, s. 4.
- ⁷⁰ Viz Fischer, Joschka: *From Confederacy to Federation: Thoughts on the Finality of European Integration*. Berlin, 12. 5. 2000, <http://www.auswaertigesamt.de/www/de/infoservice/download/pdf/reden/redene/r000512br1008e.pdf>
- ⁷¹ Summit v Nice vymezil rovněž čtyři okruhy, kterým by se diskuze o budoucnosti Evropy měla věnovat – pravomoci mezi EU a členskými státy, statut Charty základních práv, zjednodušení smluv a role národních parlamentů v rozhodovacím procesu EU.
- ⁷² Viz Evropská rada: *The Future of the European Union*, cit. dílo.
- ⁷³ Viz Evropská komise: *Communication from the Commission: A Project for the European Union, 2002*, http://www.europa.eu.int/futurum/documents/offtext/com220502_en.pdf
- ⁷⁴ Viz Horeth, Marcus: cit. dílo, s. 8.
- ⁷⁵ Viz Evropská komise: *Strategic Objectives 2000–2015: Shaping the New Europe, 2000*, http://www.europa.eu.int/comm/off/work/2000-2005/com154_en.pdf

EVROPA JAKO GLOBÁLNÍ AKTÉR

- ⁷⁶ Viz Evropská komise: *European Governance: A White Paper*. Brusel: CEC, 2001.
- ⁷⁷ Viz Evropská komise: *Strategic Objectives 2000–2015*, cit. dílo. Viz též Evropská komise: *European Governance*, cit. dílo. Viz rovněž Evropská komise: *Communication from the Commission*, cit. dílo.
- ⁷⁸ Viz Evropská komise: *Strategic Objectives 2000–2015*, cit. dílo, s. 3.
- ⁷⁹ Tamtéž, s. 3.
- ⁸⁰ Tamtéž, s. 8.
- ⁸¹ Viz tamtéž, s. 3.
- ⁸² Viz Evropská komise: *Communication from the Commission*, cit. dílo.
- ⁸³ Evropská komise: *European Governance*, cit. dílo, s. 3.
- ⁸⁴ Viz Evropská komise: *Strategic Objectives 2000–2015*, cit. dílo, s. 4.
- ⁸⁵ Viz tamtéž, s. 8.
- ⁸⁶ Tamtéž, s. 8.
- ⁸⁷ Viz Hay, Colin – Rosamond, Ben: cit. dílo, s. 153.
- ⁸⁸ Evropská komise: *Communication from the Commission*, cit. dílo, s. 3.
- ⁸⁹ Viz Evropská komise: *Strategic Objectives 2000–2015*, cit. dílo, s. 3.
- ⁹⁰ Viz tamtéž, s. 3.
- ⁹¹ Viz Hay, Colin – Rosamond, Ben: cit. dílo, s. 153.
- ⁹² Viz Horeth, Marcus: cit. dílo, s. 8. Viz též Scharpf, Fritz: *European Governance: Common Concerns vs. The Challenge of Diversity*, 2001, <http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/01/010701.html>, s. 1.
- ⁹³ Argument o využitelnosti globalizace jako rétoriky pro domácí reformy viz Hay, Colin – Rosamond, Ben: cit. dílo, s. 150.
- ⁹⁴ Viz Evropská rada: *The Future of the European Union*, cit. dílo.
- ⁹⁵ Tamtéž, s. 3.
- ⁹⁶ Viz Wallace, William: *The Policy Process*. In: Wallace, Helen – Wallace, William (eds.): *Policy-Making in the European Union*. Oxford: OUP, 2000, s. 48.
- ⁹⁷ Viz Rosamond, Ben: *Discourses of Globalization and the Social Construction of European Identities*, cit. dílo, s. 656.
- ⁹⁸ Viz Evropská rada: *The Future of the European Union*, cit. dílo, s. 3.
- ⁹⁹ Viz tamtéž, s. 3.
- ¹⁰⁰ Evropská komise: *Strategic Objectives 2000–2015*, cit. dílo, s. 8.
- ¹⁰¹ Viz Evropská komise: *European Governance*, cit. dílo, s. 26–27.
- ¹⁰² Viz Kelstrup, Morten: cit. dílo, s. 15.
- ¹⁰³ Myšlenka považovat evropskou politickou elitu za určité společenství s vlastní politickou kulturou vychází z koncepce Michaela Merlingena, který ve své studii věnované přístupu Německa k Evropské měnové unii hovoří o tom, že němečtí politici, zvláště ti, kteří „často zastupují německý stát na mezinárodní scéně“, jsou socializováni do „politické kultury mezinárodní společnosti“. – Merlingen, Michael: cit. dílo, s. 475.
- ¹⁰⁴ Viz Jospin, Lionel: *On the Future of an Enlarged Europe*. Paris, 28. 5. 2001, http://www.europa.eu.int/futurum/documents/speech/sp280501_en.htm
- ¹⁰⁵ Viz Chirac, Jacques: *Notre Europe*. Berlin, 27. 6. 2000, http://www.elysee.fr/ang/disc/disc_.htm. Viz též Chirac, Jacques: *Projev v Evropském parlamentu*. Strasbourg, 12. 12. 2000, http://www.elysee.fr/ang/disc/disc_.htm. Viz rovněž Chirac, Jacques: *Projev v Evropském parlamentu*. Strasbourg, 6. 3. 2002, <http://www.chiracaveclafrence.net/PDFArticle/Strasbourg.pdf>
- ¹⁰⁶ Viz Chirac, Jacques: *Projev na recepci velvyslanců v Elysejském paláci*. Paris, 27. 8. 2001, http://www.europa.eu.int/futurum/documents/speech/sp270801_en.htm
- ¹⁰⁷ Jospin, Lionel: *On the Future of an Enlarged Europe*, cit. dílo.
- ¹⁰⁸ Viz Chirac, Jacques: *Projev v Evropském parlamentu*. Strasbourg, 12. 12. 2000, http://www.elysee.fr/ang/disc/disc_.htm
- ¹⁰⁹ Viz Fischer, Joschka: *From Confederacy to Federation*, cit. dílo. Viz též Fischer, Joschka: *Projev při předávání německo-britské ceny*. London, 24. 1. 2001, <http://www.auswaertigesamt.de/www/en/infoservice/download/pdf/reden/2001/r010124f.pdf>. Viz rovněž Fischer, Joschka: *Reform, Integration and the Future of Europe*. Dublin, 30. 4. 2001, <http://www.germany-info.org/relaunch/politics/speeches/043001.html>
- ¹¹⁰ Viz Schröder, Gerhard: *After Reform: Strategies for the Future of Europe as a Whole*. Berlin, 19. 1. 2001, <http://eng.bundesregierung.de/frameset/index.jsp>. Viz též Schröder, Gerhard: *Projev na kongresu evropských socialistů*. Berlin, 7. 5. 2001, <http://www.pes-congress.de/en/schroeder-en.html>
- ¹¹¹ Viz Rau, Johannes: *Plea for a European constitution*. Strasbourg, 4. 4. 2001, <http://www.germany-info.org/relaunch/politics/speeches/040401.html>. Viz též Rau, Johannes: *Unity in Diversity – What Political Structure Does Europe Need*. Berlin, 16. 11. 2001, http://www.europa.eu.int/futurum/documents/speech/sp161101_en.pdf
- ¹¹² Viz Schröder, Gerhard: *Closely Involving Citizens and Parliaments*, 14. 6. 2001, http://www.europa.eu.int/futurum/documents/contrib/contjuin2001_en.htm
- ¹¹³ Blíže viz Schröder, Gerhard: *After Reform*, cit. dílo.
- ¹¹⁴ Fischer, Joschka: *Projev při předávání německo-britské ceny*, cit. dílo.
- ¹¹⁵ Viz tamtéž.
- ¹¹⁶ Fischer, Joschka: *From Confederacy to Federation*, cit. dílo.

- ¹¹⁷ Fischer, Joschka: Reform, Integration and the Future of Europe, cit. dílo.
- ¹¹⁸ Viz Blair, Tony: Projev na polské burze. Warszawa, 6. 10. 2000, <http://www.number-10.gov.uk/output/page2373.asp>. Viz též Blair, Tony: A People's Europe, 3. 4. 2001, http://www.europa.eu.int/futurum/documents/speech/sp030401_en.htm. Viz rovněž Blair, Tony: Britain's role in Europe. Birmingham, 23. 11. 2001, http://www.europa.eu.int/futurum/documents/speech/sp231101_en.htm
- ¹¹⁹ Blair, Tony: Projev na polské burze, cit. dílo.
- ¹²⁰ Viz tamtéž.
- ¹²¹ Viz Fischer, Joschka: Projev při předávání německo-britské ceny, cit. dílo.
- ¹²² Viz Straw, Jack: Europe after 11 September. London, 11. 12. 2001, <http://www.fco.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1007029391647&a=KArticle&aid=1013618415734>
- ¹²³ Hain, Peter: The Future of Europe: Time for a New Vision. Brusel, 29. 1. 2002, <http://www.fco.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1007029391647&a=KArticle&aid=1013618417149>
- ¹²⁴ Toto pojetí viz např. Gavin, Brigid: The European Union and Globalisation: Towards Global Democratic Governance. Cheltenham: Edward Edgar, 2001.

Literatura

- Evans, Graham – Newham, Jeffrey: The Penguin Dictionary of International Relations. London: Penguin Books, 1998.
- Finnemore, Martha: National Interests in International Society. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1996.
- Finnemore, Martha – Sikkink, Kathryn: International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization*, Vol. 52, No. 4 (1998), s. 887–917.
- Gavin, Brigid: The European Union and Globalisation: Towards Global Democratic Governance. Cheltenham: Edward Edgar, 2001.
- Goldstein, Judith – Keohane, Robert: Ideas and Foreign Policy: An Analytical Framework. In: Goldstein, Judith – Keohane, Robert (eds.): Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1993, s. 3–30.
- Hay, Colin – Rosamond, Ben: Globalization, European Integration and the Discursive Construction of Economic Imperatives. *Journal of European Public Policy*, Vol. 9, No. 2 (2002), s. 147–167.
- Horeth, Marcus: Neither Breathtaking nor Pathbreaking: The European Commission's White Paper on Governance. *Journal of International Relations and Development*, Vol. 5, No. 1 (2002), s. 6–23.
- Hurrell, Andrew: Regionalism in Theoretical Perspective. In: Fawcett, Louise – Hurrell, Andrew (eds.): Regionalism in World Politics: Regional Organization and International Order. Oxford: Oxford University Press, 1995, s. 37–72.
- Checkel, Jeffrey: Social Construction and Integration. *Journal of European Public Policy*, Vol. 6, No. 4 (1999), s. 545–560.
- Checkel, Jeffrey: The Constructivist Turn in International Relations. *World Politics*, Vol. 50, No. 2 (1998), s. 324–348.
- Christiansen, Thomas et al.: The Social Construction of Europe. *Journal of European Public Policy*, Vol. 6, No. 4 (1999), s. 528–544.
- Karlas, Jan: Constructivism, Liberal Intergovernmentalism and Slovakia's Path to the EU. Diplomová práce. Central European University, 2002.
- Katzenstein, Peter J. – Jepperson, Ronald J. – Wendt, Alexander: Norms, Identity, and Culture in National Security. In: Katzenstein, Peter J. – Jepperson, Ronald J. – Wendt, Alexander (eds.): The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics. New York: Columbia Press, 1996, s. 32–75.
- Katzenstein, Peter J. – Keohane, Robert O. – Krasner, Stephen D.: International Organization and the Study of World Politics. *International Organization*, Vol. 52, No. 4 (1998), s. 645–685.
- Kelstrup, Morten: The European Union and Globalisation: Reflections on Strategies of Individual States. Copenhagen: COPRI, 2001, <http://www.copri.dk/publications/WP/WP%202001/38-2001.doc>
- Laffan, Brigid: The Future of Europe Debate. Dublin: Institute of European Affairs, 2002, http://www.iiea.com/futeuro/bl_tfoed.pdf
- Larsen, Henrik: Foreign Policy and Discourse Analysis: France, Britain, and Europe. London: Routledge, 1997.
- Marcussen, Martin: Globalization: A Third Way Gospel that Travels World Wide. Předneseno na 41. konvenci ISA, Los Angeles, březen 2000, <http://www.ciaonet.org/isa/mam01/>
- McNamara, Kathleen R.: Consensus and Constraint: Ideas and Capital Mobility in European Monetary Integration. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 37, No. 3 (1999), s. 455–467.
- Merlingen, Michael: Identity, Politics and Germany's Post-EU Policy on EMU. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 39, No. 3 (2001), s. 463–483.
- Moravcsik, Andrew: Is Something Rotten in the State of Denmark? Constructivism and European Integration. *Journal of European Public Policy*, Vol. 6, No. 4 (1999), s. 669–681.
- Moravcsik, Andrew: Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 31, No. 4 (1993), s. 473–524.
- Moravcsik, Andrew: The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht. Ithaca: Cornell University Press, 1998.

EVROPA JAKO GLOBÁLNÍ AKTÉR

- Payne, Anthony: Globalization and Modes of Regionalist Governance. In: Jon, Pierre (ed.): Debating Governance. Oxford: OUP, 2000, s. 201–218.
- Pollack, Mark: International Relations Theory and European Integration. EUI Working Papers, No. 55, European University Institute, 2000.
- Risse-Kappen, Thomas: Exploring the Nature of the Beast: International Relations Theory and Comparative Policy Analysis Meet the European Union. Journal of Common Market Studies, Vol. 34, No. 1 (1996), s. 53–80.
- Rosamond, Ben: Discourses of Globalization and the Social Construction of European Identities. Journal of European Public Policy, Vol. 6, No. 4 (1999), s. 652–668.
- Rosamond, Ben: Theories of European Integration. New York: St. Martin's Press, 2000.
- Rosenau, James – Czempiel, Ernst Otto: Governance Without Government: Order and Change in World Politics. New York: Cambridge University Press, 1992.
- Sandholtz, Wayne – Zysman, John: 1992: Recasting the European Bargain. World Politics, Vol. 42, No. 3 (1989), s. 95–128.
- Scharpf, Fritz: European Governance: Common Concerns vs. The Challenge of Diversity, 2001, <http://www.jeanmonnetprogram.org/papers//01/010701.html>
- Schimmelfennig, Frank: The Double Puzzle of EU Eastern Enlargement. In: ARENA Working Papers, 1999, No. 15, <http://www.sv.uio.no/arena/publications/wp9915.htm>
- Smith, Steve: Social Constructivism and European Studies: A Reflectivist Critique. Journal of European Public Policy, Vol. 6, No. 4 (1999), s. 682–691.
- Waever, Ole: The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations. International Organization, Vol. 52, No. 4 (1998), s. 687–772.
- Wallace, William: The Policy Process. In: Wallace, Helen – Wallace, William (eds.): Policy-Making in the European Union. Oxford: OUP, 2000, s. 40–66.
- Wendt, Alexander: Social Theory of International Politics. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Wincott, Daniel: Looking Forward or Harking Back? The Commission and the Reform of Governance in the EU. Journal of Common Market Studies, Vol. 39, No. 5 (2001), s. 897–911.

Dokumenty

- Blair, Tony: A People's Europe, 3. 4. 2001, http://www.europa.eu.int/futurum/documents/speech/sp030401_en.htm
- Blair, Tony: Britain's role in Europe. Birmingham, 23. 11. 2001, http://www.europa.eu.int/futurum/documents/speech/sp231101_en.htm
- Blair, Tony: Projev na polské burze. Warszawa, 6. 10. 2000, <http://www.number-10.gov.uk/output/page2373.asp>
- Evropská komise: Communication from the Commission: A Project for the European Union, 2002, http://www.europa.eu.int/futurum/documents/offtext/com220502_en.pdf
- Evropská komise: European Governance: A White Paper. Brusel: CEC, 2001.
- Evropská komise: Strategic Objectives 2000–2015: Shaping the New Europe, 2000, http://www.europa.eu.int/comm/off/work/2000-2005/com154_en.pdf
- Evropská rada: The Future of the European Union: Laeken Declaration, 2001, http://www.europa.eu.int/futurum/documents/offtext/doc151201_en.htm
- Fischer, Joschka: From Confederacy to Federation: Thoughts on the Finality of European Integration. Berlin, 12. 5. 2000, <http://www.auswaertigesamt.de/www/de/infoservice/download/pdf/reden/redene/r000512b-r1008e.pdf>
- Fischer, Joschka: Projev při předávání německo-britské ceny. London, 24. 1. 2001, <http://www.auswaertigesamt.de/www/en/infoservice/download/pdf/reden/2001/r010124f.pdf>
- Fischer, Joschka: Reform, Integration and the Future of Europe. Dublin, 30. 4. 2001, <http://www.germany-info.org/relaunch/politics/speeches/043001.html>
- Hain, Peter: A New Constitutional Order for Europe. Brusel, 21. 3. 2002, <http://www.fco.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1007029391647&a=KArticle&aid=1017049003422>
- Hain, Peter: On Europe, In Europe. Strasbour, 4. 9. 2001, <http://www.fco.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1007029391647&a=KArticle&aid=1013618412157>
- Hain, Peter: The Future of Europe: Time for a New Vision. Brusel, 29. 1. 2002, <http://www.fco.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1007029391647&a=KArticle&aid=1013618417149>
- Chirac, Jacques: Notre Europe. Berlin, 27. 6. 2000, http://www.elysee.fr/ang/disc/disc_htm
- Chirac, Jacques: Projev na recepci velvyslanců v Elysejském paláci. Paris, 27. 8. 2001, http://www.europa.eu.int/futurum/documents/speech/sp270801_en.htm
- Chirac, Jacques: Projev v Evropském parlamentu. Strasbour, 12. 12. 2000, http://www.elysee.fr/ang/disc/disc_htm
- Chirac, Jacques: Projev v Evropském parlamentu. Strasbour, 6. 3. 2002, <http://www.chiracaveclafrence.net/PDF/Article/Strasbourg.pdf>

- Jospin, Lionel: On the Future of an Enlarged Europe. Paris, 28. 5. 2001, http://www.europa.eu.int/futurum/documents/speech/sp280501_en.htm
- Rau, Johannes: Plea for a European constitution. Strasbourg, 4. 4. 2001, <http://www.germany-info.org/relaunch/politics/speeches/040401.html>
- Rau, Johannes: Unity in Diversity – What Political Structure Does Europe Need. Berlin, 16. 11. 2001, http://www.europa.eu.int/futurum/documents/speech/sp161101_en.pdf
- Schröder, Gerhard: After Reform: Strategies for the Future of Europe as a Whole. Berlin, 19. 1. 2001, <http://eng.bundesregierung.de/frameset/index.jsp>
- Schröder, Gerhard: Closely Involving Citizens and Parliaments, 14. 6. 2001, http://www.europa.eu.int/futurum/documents/contrib/contjuin2001_en.htm
- Schröder, Gerhard: Projev na kongresu evropských socialistů. Berlin, 7. 5. 2001, <http://www.pes-congress.de/en/schroeder-en.html>
- Straw, Jack: A New Mission for Europe. Berlin, 27. 5. 2002, <http://www.fco.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1007029391629&a=KArticle&aid=1022256741983>
- Straw, Jack: Collective Security in an Enlarged Europe. Budapest, 9. 7. 2002, <http://www.fco.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1007029391647&a=KArticle&aid=1026232805596>
- Straw, Jack: Europe after 11 September. London, 11. 12. 2001, <http://www.fco.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1007029391647&a=KArticle&aid=1013618415734>
- Straw, Jack: Projev v Královském institutu mezinárodních vztahů. London, 27. 7. 2001, http://www.europa.eu.int/futurum/documents/other/oth270701_en.htm
- Straw, Jack: Reform in Europe: New era, New questions. Hague, 21. 2. 2002, <http://www.fco.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1007029391647&a=KArticle&aid=1014918160874>